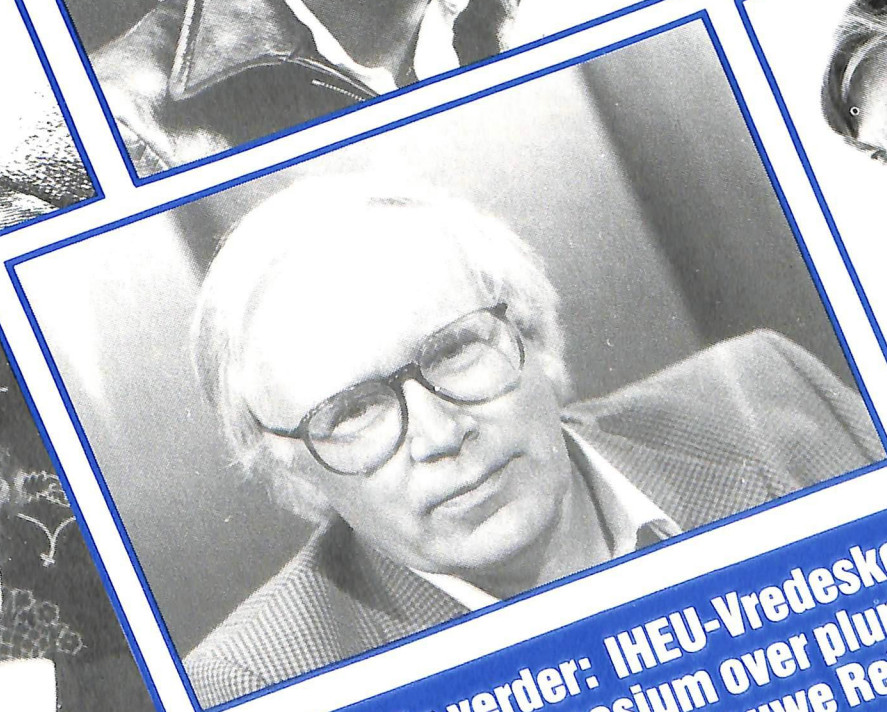

HUMANIST

MAANDELIJKE UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND, NR. 8, OKT. '83, LOSSE NUMMERS f 2,—

In
dit nummer

**HANS - HET
LEVEN VOOR DE DOOD
KUNSTMATIGE INSEMINATIE
INTERVIEW MET NICO SCHEEPMAKER
OPMERKELIJK HUMANIST VAN VLOTEN
VOORPUBLIKATIE TEJO EN: DE BEDE**

**En verder: IHEU-Vredeskongres
Symposium over pluriformiteit
Nieuwe Rekenschap
Brieven van
lezers**

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond en verschijnt maandelijks. 38ste jaargang, oktober 1983.

Redaktie & vormgeving:
Hes van Huizen

Aan dit nummer werkten mee:

Bert Boelaars
Guus den Besten
Anton Constandse
Paul Custers
Wim van Duyl
Theodor Holman
Tom Jansen
Harrie Jekkers
Eric de Kluis
Jan Lankveld
Koos Meinderts
Martin Šimek (Anone)
Chiel Verduijn
Johan S. Wijne

De redaktie van de „Humanist“ wordt terzijde gestaan door een redaktiecommissie waarin zitting hebben:

Johan S. Wijne
Metha de Nachtegaal
Jan de Leede
Wim Jungman
Rina Spigt

Redaktie-adres:
Oudkerkhof 11, Utrecht
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030-318145

Dit blad is gedrukt op kringlooppapier bij Brouwer Offset, Utrecht

Het volgende nummer verschijnt rond 1 oktober. Kopij moet uiterlijk binnen zijn op 10 oktober 1983.

Abonnement/lidmaatschap

Een abonnement op de „Humanist“ kost f 25,— per jaar.
De contributie voor het lidmaatschap van het HV stelt u zelf vast. De minimumcontributie is f 65,— per jaar, inclusief een abonnement op de „Humanist“. Mede-leden hoeven geen contributie te betalen. Als richtlijn voor de vaststelling van de bijdrage houden veel leden een half procent van hun inkomen aan. Voor leden met een bruto-inkomen beneden de f 17.000,— per jaar bedraagt de minimumcontributie f 45,— per jaar. Voor jongeren voor wie recht op kinderbijslag en/of kinderaftek bestaat bedraagt de contributie f 30,— per jaar. Gezinsleden en huisgenoten kunnen zelfstandig lid worden voor f 15,— per jaar. Men ontvangt dan geen „Humanist“.

Geef u op als lid van het Humanistisch Verbond of neem een abonnement op de „Humanist“. Bel 030 - 31 81 45 of schrijf naar: Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Wacht met betalen tot u een akseptgirokaart ontvangt.

HUMANISTISCH VERBOND
POSTGIRO 197930 - UTRECHT

Dr. B. W. Schaper in Rekenschap: Laat actie tegen kern- bewapening niet beheersen door onderling gekrakeel

„In de komende maanden biedt de rakettenkwesie de gereede, akute aanleiding tot een zo intensief mogelijk gevoerde actie tegen de kernbewapening. Misschien kan het aandeel van een, op redelijk inzicht en menselijke solidariteit gebaseerd, modern humanisme in de huidige fase van de strijd om een vreedzaam wereldbestel zijn, de ernst en het gehalte van deze actie hoog te houden en voortdurend een beroep te doen op de waarden en daarmee verbonden verplichtingen van de humaniteit.“

Dit schrijft de Leidse historicus dr. B. W. Schaper in het zojuist verschenen septembernummer van *Rekenschap*. Hij analyseert daarin de verschillen in ethische benadering door mensen van dezelfde levensbeschouwing. Humanisten die een hoogste hiërarchisch gezag verwerpen, zullen zelf hun zekerheden in deze moeten trachten te vinden. De schoen wringt op de keuze die volgens het ingenomen ethisch beginsel moet worden gemaakt.

De Duitse socioloog Max Weber bedacht volgens Schaper twee, in dit opzicht bruikbare benaderingstypen: een „gezindheidsethiek“, waarbij de mens handelt volgens een bepaald ethisch beginsel, wat ook de gevolgen daarvan mogen zijn, en een „verantwoordelijkheidsethiek“, waarbij men zich verantwoordelijk acht voor de voorzienbare gevolgen van het handelen. „De verleiding is groot“, aldus Schaper, „de eerste categorie als wezenlijk voor geestelijke bewegingen als het humanisme, de tweede als karakteristiek voor een politieke partij te beschouwen. (. . .) Maar een oplossing van de problemen, waarvoor de dwingende realiteit de mens, ook in zijn associaties met de medemens stelt, in de vorm van een functionele scheiding tussen gezindheids- en praktisch-politieke organisatie, zou toch onbevredigend blijken. Immers, welke in de wereld werkende geestelijke beweging zal zich kunnen onttrekken aan haar verantwoordelijkheid voor de gevolgen van haar optreden in die wereld? En ook: welke politieke partij zal zich bij haar optreden in diezelfde wereld volkomen ontslagen achten van haar diepste overtuigingen?“

Volgens Schaper is ook het Humanistisch Verbond gehouden tot weerstand tegen de atoombewapening, onder inachtneming van de politieke pluriformiteit van zijn leden. Hij erkent dat dit

geen eenvoudige zaak is en doet in zijn artikel een beroep op de betrokkenen om hun tactische, veelal op temperamentsverschillen teruggaande, meningsverschillen te beheersen. „Laten „unilateralen“ en „multilateralen“ in de onderhandelingsstakiek elkaar niet verketteren, maar de toepasselijkheid van een zo redelijk mogelijke beoordeling van de situatie laten hangen. Laten de zogenaamde realisten hun arrogante beoordeling van pacifistische idealisten als dagdromers weten te onderdrukken. Zij mogen bedenken, hoeveel nachtrust aan die dromen wordt opgeofferd en wat hun realisme aan gruwelijkheid kan inhouden. Zoals omgekeerd geheide pacifisten niet elke koncessie aan politieke en diplomatieke eisen van de dag als verraad moeten veroordelen.“

Andere onderwerpen

In het septembernummer van *Rekenschap* komen voorts de volgende onderwerpen aan bod: de bezuinigingen in het wetenschappelijk onderwijs, het literaire werk van de Poolse Nobelprijswinnaar Czeslaw Milosz, wetenschap als vorm van kennis, de zelfbeschrijving van de tragische Uriel da Costa en het Amerikaanse tijdschrift „The Humanist“.

Het blad is te bestellen door overmaking van f 10,— op giro 582293 t.n.v. Stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van „Rekenschap, september '83“. Of neem nu een abonnement voor de oude prijs van slechts f 32,50 per jaar! Maak gebruik van de bon:

rekenschap
humanistisch tijdschrift voor wetenschap en cultuur

Noteer mij als abonnee op REKEN-SCHAP. Ik betaal de oude prijs van f 32,50 per jaar en ontvang direct het septembernummer.

Naam:

Adres:

Postcode:

Plaats:

Deze bon op 'n briefkaart plakken en sturen aan: REKEN-SCHAP, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (postzegel niet nodig).

WACHT MET BETALEN OP ONZE AKSEPTGIROKAART.

Herinvoering bede in strijd met scheiding van kerk en staat

Humanisten boos om bede in Troonrede

UTRECHT (ANP) - Het Humanistisch Verbond is verontwaardigd over het opnieuw invoeren van de bede in de Troonrede. Het is onbegrijpelijk dat de regering, die pleit voor respect voor minderheden, de dertig procent ongodsdienstigen in ons land tot tweederangs burgers verklaart, aldus het verbond.

Uit Parool-21 sept.

De derde dinsdag in september, de dag dat de regering bij monde van de koningin de plannen voor het komende zittingsjaar van de Tweede Kamer ontvouwt, zit er weer op. Maar deze troonrede zal velen nog lang heugen. Naast de verontrusting over de diepingrijpende bezuinigingen die werden bekendgemaakt, waren velen verrast toen aan het eind van de troonrede bleek dat de christen-liberale regering na 10 jaar de bede weer van stal had gehaald. Het HV gaf direkt een verklaring uit waarin deze stap werd veroordeeld omdat het daarmee „de ongodsdienstigen in ons land tot tweederangs burgers verklaart.”

Misschien een wat oververhitte reactie, maar duidelijk is dat veel buitenkerkelijken de herinvoering van de bede als kwetsend ervaren.

Guus den Besten beziet in onderstaand artikel een en ander in historisch perspectief.

De bede is weer terug in de Troonrede. Ieder die het politiek gebeuren op Prinsjesdag heeft gevolgd kon het horen en zien. Koningin Beatrix eindigde haar verhaal met de woorden: „Van harte wens ik u toe dat Gods zegen op uw werk rust.”

We weten natuurlijk allemaal dat het niet háár woorden zijn, maar dat die woorden werden uitgesproken onder ministeriële verantwoordelijkheid, om niet te zeggen op persoonlijke instigatie van premier Lubbers. De oud HV-voorzitter Hein Roethof gaf al als radio-komentaar „kwetsend voor de buitenkerkelijken”. En terecht.

Waarom zo kwetsend? Het meest waarschijnlijk omdat enkele regels voorafgaand aan de bede niemand minder dan Willem van Oranje wordt herdacht. Als er in dit verband één z'n tijd ver vooruit was, in ieder geval verder dan Lubbers nú pas is, dan was hij 't wel. Op oudjaarsdag 1564 hield hij (net in de tijd van een bloedige strijd tussen protestantisme en opkomende (r.k.) kontra-reformatie) voor de Raad van State een pleidooi dat Philips II de protestanten met rust zou laten. Je mag je eigen overtuiging nooit gebruiken - zo was de strekking van zijn betoog - om die van anderen te krenken. Toen hij dat pleidooi hield was hij notabene (net als Philips II) zelf nog rooms-katholiek! Enige jaren later (in zijn „Ontwerp van Reli-

Koningin Beatrix: „Van harte wens ik U toe dat Gods zegen op uw werk rust”

dachte, al is hij dan inmiddels protestant geworden. Zonder overdrijven mag men Willem van Oranje dan ook als één der grondleggers beschouwen van de moderne levensbeschouwelijke verdraagzaamheid. En in de tekst waarin uitgerekend déze man wordt herdacht, treedt premier Lubbers de principes van levensbeschouwelijke tolerantie met voeten.

Lubbers is - zoals hij op een perskonferentie toelichtte - afgeweken van de formulering van zijn voorgangers Den Uyl en Van Agt, hoewel die zeker hun verdienste had, omdat ze veel mensen tevreden stelden. Hij had echter gekozen voor een zekere spontaniteit en helderheid. Hij voegde er ook nog aan toe dat hij nooit goed heeft begrepen wat voor problemen sommigen met die bede hebben.

Juist als het om een uiterst gevoelige zaak gaat als de levensovertuiging van mensen, vraag je je af of je van een premier niet meer wijsheid had mogen verwachten. Kennelijk interesseert hem alleen of zijn christelijke opvatting doorklinkt. Als hij daarmee anderen kwetst, deert hem dat blijkbaar in het geheel niet!

In een staatsstuk - want dat is de Troonrede - wordt Gods bestaan niet alleen erkend, doch zelfs wordt Diens zegen aan de parlementariërs van staatswege toegewenst. Dit is in flagrante strijd met de scheiding van kerk (cq. levensovertuiging) en staat, die zo langzamerhand toch algemeen is geaccepteerd. Recentelijk is dit nog eens bekrachtigd door een eind te maken aan de staatsgarantie voor de pensioenen van kerkelijke ambtsdragers. Levensbeschouwing is een zaak van de menselijke privésfeer en niet van de overheid. De overheid, de staat, hoort slechts de garantie te geven dat iedere ingezetene vrijelijk zijn/haar overtuiging kan belijden. De overheid moet zich in dit opzicht juist daarom van partijdigheid onthouden.

Welnee, denkt Lubbers, ik kies voor helderheid. (Zijn eigen woorden!) Laat het maar heel duidelijk zijn dat mijn christelijke overtuiging met staatsgezag wordt geproklameerd. Wat zouden anderen daar nou voor problemen mee kunnen hebben? Wellicht kunnen we beter Philips II herdenken i.p.v. Willem van Oranje. . . .

Guus den Besten

Foto: ANP

Verder in dit nummer

Johannes van Vloten pag. 5
Pluriformiteit pag. 6
Nico Scheepmaker/interview pag. 8
Holman over film pag. 12

Voorpublicatie Tejo pag. 14
Kunstmatige inseminatie pag. 17
Brieven aan lezers pag. 20
het HV-gebeuren pag. 22

Vredesberaad demonstreert mee

De oorlog in Vietnam kwam tot een einde onder druk van de openbare mening in de Verenigde Staten, die pas goed op gang kwam toen in Europa alom was gedemonstreerd tegen het Amerikaanse optreden in dat deel van de wereld. De *Freeze Campaign* (het wederzijds bevriezen van het huidige wapenarsenaal) is een grootscheepse actie in de Verenigde Staten, die is ontstaan nadat op vele plaatsen in Europa (onder meer in Amsterdam op 21 november 1981) massale vredesdemonstraties waren gehouden.

Toch kan men zich met recht en rede afvragen of dit demonstreren wel zin heeft. Met meer reden echter dient men zich af te vragen of niet alles gedaan moet worden om deze waanzinnige wapenwedloop een halt toe te roepen. Daarom roept het Humanistisch Vre-

desberaad – onder meer lid van het organisatiecomitee *Komitee Kruisraketten Nee (KKN)* – alle humanisten die in naam van de vrede zeggen: „stop met de kernwapenwedloop” op, om op 29 oktober aanstaande deel te nemen aan de demonstratie in Den Haag.

Of de regering nu dit najaar of in de loop van 1984 gaat besluiten over het al dan niet plaatsen van de kruisraketten, ze dient te weten dat het Nederlandse volk er massaal tegen is en daar mogen humanisten niet bij ontbreken.

Voor humanisten die in HVB-verband willen demonstreren: rond de klok van elf verzamelen voor de ingang van Babylon, rechts van het Centraal Station Den Haag, Koningin Julianaplein, alwaar Haagse HVB'ers u zullen verwelkomen. (CV)

Huisdieren vreten 1 miljard per jaar

De Nederlander is gek op huisdieren. In ongeveer driekwart van de vijf miljoen huishoudingen worden één of meer dieren gehouden. De liefhebbers gaven vorig jaar samen ruim 1,1 miljard gulden uit aan voeding, verzorging en behuizing van deze beesten. Per huishouding komt dat neer op 293 gulden per jaar. Dit blijkt uit een rapport over de dierenpeciaalzaak.

Volgens het onderzoek lopen er in Nederland anderhalf miljoen honden rond, bijna 1,6 miljoen katten, 7,5 miljoen vogels, iets minder dan een miljoen knaagdieren en zwemmen er vijf tot 7,5 miljoen vissen in tropische aquaria's. Alles tezamen hebben de Nederlandse dierenliefhebbers tussen de 16,5 en negentien miljoen huisdieren te verzorgen.

In het afgelopen jaar aten de 1,5 miljoen Nederlandse honden samen bijna 87 miljoen kilo aan hapklare brokjes en ander in de fabriek samengesteld voer. Daarvan werd in de winkel een kwart miljard gulden uitgegeven. Per hond dus gemiddeld een hoeveelheid van 58 kilo en een bedrag van 167 gulden.

Katten zijn kleiner en eten normaal gesproken minder. De 1,55 miljoen katten veroverden samen vijftig miljoen kilo brokjes en blikvoer, waarvoor 190 miljoen gulden moest worden betaald. Per kat komt dit neer op 32 kilo industrievervoer à raison van 123 gulden per jaar.

Vogels en knaagdieren zijn wat voeding betreft goedkoop. De maaltijd van een knaagdier kost gemiddeld per jaar 42 gulden. Een vogel pikt voor circa 19 gulden per jaar weg. Wat een visje per jaar eet is uit het onderzoek niet op te maken. Die post in ondergebracht in de totale uitgaven voor aquariumartikelen, die over 1982 op zestig miljoen gulden worden geraamd. Per vis komt dat neer op acht tot twaalf gulden.

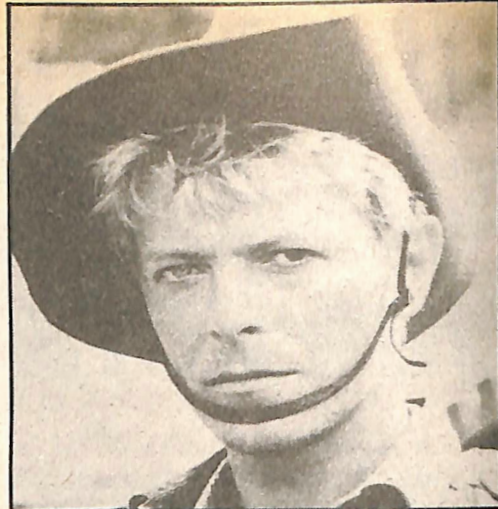

In de maanden oktober, november en december zal de RVU edukatieve omroep een serie radio- en televisieprogramma's besteden aan het project „Bange Mensen”.

Mensen hebben over allerlei vraagstukken tegengestelde visies, standpunten en belangen. Op zich vanzelfsprekend. Maar als de standpunten muurvast komen te zitten is dat een slechte zaak voor onze samenleving. De radioserie richt zich op alledaagse herkenbare situaties waarin mensen met elkaar in konflikt kunnen zijn. De televisieserie zal zich richten op angsten, vijandbeelden, belangen en de (on)macht van de publieke opinie. Het project „Bange Mensen” is een produktie van RVU edukatieve omroep en de Stichting Vredesopbouw.

Het project „Bange Mensen” bestaat uit: 13 radioprogramma's op zaterdagmiddag van 15.10-15.30 uur op Hilversum 2 in de maanden oktober, november en december, te beginnen op 1 oktober.

6 televisie-uitzendingen op achtereenvolgende zaterdagen, van 15.30-16.00 uur op Nederland 1, eveneens te beginnen op 1 oktober.

Vrolijk kerstfeest, mr. Lawrence

In het augustusnummer van de „Humanist” bespraken wij de film „Merry Christmas, mr. Lawrence”. Verschillende lezers maakten ons er op attent dat de film is gebaseerd op het boek *The sees and the sower* geschreven door Laurens van der Post. Van dit boek is nu een hernieuwde Nederlandse vertaling verschenen onder de titel *Vrolijk Kerstfeest, mr. Lawrence*. Het boek kost 20 gulden, de uitgever is Mirananda. Het boek is geïllustreerd met foto's uit de film.

Vlot spreken

IN HET OPENBAAR EN DAGELIJKS LEVEN

is ook voor u binnen korte tijd te bereiken !

Leer **ANGSTGEVOELEN** (spreekangst, stotteren, blozen, verlegenheid, enz.) overwinnen en versterk uw persoonlijk optreden.

Wees een prettig en **VLOT SPREKER** door onze unieke speciaal methode !

BON voor GRATIS PROSPECTUS! HU

Naam en adres :

Sturen zonder postzegel :
Instituut Koning, Antwoordnummer 4, 2000 VC Haarlem

Johannes van Vloten, een opmerkelijk humanist

Het is een eeuw geleden dat Johannes van Vloten overleed (op 21 september 1883). Vele bladen schonken aandacht aan het leven van deze opmerkelijke humanist, die soms opvliegend en ruw kon reageren, maar anderzijds door een ongewone werkkraft de aandacht trok van allen die zich met cultuur, en vooral met geschiedenis, letterkunde en filosofie bezig hielden. Zijn bibliografie, niet zonder moeite opgebouwd door zijn kleindochter Mea Mees-Verwey, omvat 1538 titels. Vooral zijn voorliefde voor het Spinozisme (in totaal 57 titels van boeken, artikelen, lezingen zijn aan de Nederlandse wijsgeer gewijd) heeft hem een bijzondere plaats bezorgd in het vaderlandse geestesleven. Daartegenover hebben de theologen het door hem zwaar te verantwoorden gekregen.

Geen dominee maar leraar

Geboren in 1818 was hij voorbestemd voor het predikambt en had hij theologie gestudeerd. Zijn proefschrift was gebaseerd op een passage in een brief van Paulus. Maar de universiteit had hem niet vroom gemaakt, integendeel. Hij wilde geen dominee worden en was enige jaren leraar in Rotterdam. In 1846 keerde hij terug naar Leiden om zich te bekwamen in de filosofie. Tegelijk was hij een ijverig journalist, die moest proberen van zijn pen en van privé-lessen te leven. In 1854 bracht de benoeming aan het athenaeum illustre van Deventer uitkomst, en pas toen huwde hij. Van 1865 tot 1880 publiceerde hij zijn eigen tijdschrift, *De Levensbode*, met bijdragen over de meest uiteenlopende onderwerpen. In 1880 werd dit blad opgevolgd door *De Humanist*. Beide zijn rijke bronnen voor de cultuurgeschiedenis van de negentiende eeuw.

Antikerkelijke rede

Maar in 1867 werd van Vloten in Deventer ontslagen omdat hij bij de overdracht van het rektorat een vurige anti-kerkelijke rede hield. Hij hoopte dat de recent geschapen Hogere Burgerschool een godsdienstloos tegenwicht zou vormen voor de christelijke middelbare instituten. „Ik zie dan, kort en bondig uitgedrukt, in onze hogere burgerscholen het heilzame tegenwicht tegen de verouderde godsdienstlessen ook der meest moderne catechisatiekamer.“ Tegelijk fulmineerde hij tegen het calvinisme, of het orthodox was of modern. En die HBS'en „moeten dan trouwens geen directeuren aan hun spits hebben, zwakhoofdigen genoeg, om tegen eigen beter weten in, met huichelend kerkgebaar, die vooroordelen (van het geloof, C.) opzettelijk kunstmatig in de hand te werken en te stijven.“ Hij noemde de zedelijke voogdij der kerken allengs onzedelijk.

Volksvergif

Na Deventer, waar hij zich had beklagd over „waarheidsziek ploertendom“ leefde hij van privé-lessen en het schrijven van artikelen en boeken. Hij verhuisde naar Bloemendaal en een lange reeks van publikaties vloeide uit zijn pen. Hij polemiseerde met velen over historische en literaire onderwerpen, het meest met de moderne theologen die een grens stelden aan de wetenschappelijke kritiek. In een lezing in Haarlem zei hij eens, dat er „tweeërlei Nederlands volksvergif“ was: de jenever en de moderne theologie!

Met de kerk had hij afgedaan: „Mijn kerk is de maatschappij, en mijn godsdienst vindt haar uitoefening in het leven zelf. Geen van mijn godsdienstige behoeften, die daar niet bevredigd worden kan, op ieder uur en plaats, bij iedere arbeid en ieder genot, dat hij mij biedt.“

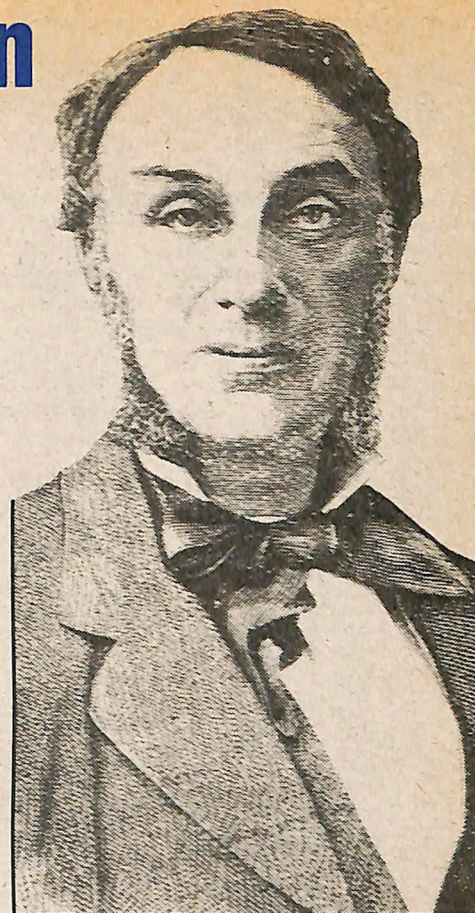
Standbeeld voor Spinoza

Zijn grote verdienste voor het spinozisme is algemeen erkend. In 1862 schreef hij zijn boek *Baruch d'Espinoza, zijn leven en schriften in verband met zijn en onze tijd*, herdrukt in 1877, tweehonderd jaar na de dood van de wijsgeer. Van Vloten had zeer geijverd voor het oprichten van een standbeeld van Spinoza in dat jaar 1877. De internationaal beroemde Franse christen-humanist Ernest Renan werd uitgenodigd, om de voornaamste rede te houden. Hij deed dit, maar het beeld was toen nog niet klaar. In 1880 kon het onthuld worden, en toen heeft Van Vloten een rede uitgesproken met als thema: „Spinoza, de blijde boodschapper der mondige mensheid.“

Ruzie met Multatuli

Van Vloten had al vroeg relaties met de vrijdenkersvereniging De Dageraad en hij stond vriendschappelijk tegenover Multatuli. Hij bezorgde hem een lezing in Deventer en bracht hem in aanraking met de filosofie van Spinoza (in 1864). Daarna ergerde Van Vloten zich aan het gedrag van Multatuli, diens „egocentrische“ houding jegens vrouw en kinderen, zijn verhouding met Mimi (later zijn tweede vrouw) en aan bepaalde literaire eigenaardigheden van de beroemde dissident. In 1875 ondernam Van Vloten een tamelijk persoonlijke aanval, die hij „een letterkundige karakterstudie“ noemde, met veel muggenzifterij. Terwijl in 1874 Carel Vosmaer aan een bundel studies over Multatuli de titel had gegeven. „Een zaai-er“, publiceerde Van Vloten zijn *Onkruid onder de tarwe*. Een onverkwikkelijke „affaire“.

Positiever was de invloed van de filoso-

fie van de strijd bare humanist, onder andere op de dichter Albert Verwey, de arts en schrijver Frederik van Eeden en de schilder Willem Witsen. Ze huwden namelijk alle drie met dochters van Van Vloten, door hem voortreffelijk opgeleid, zodat ze de belangstelling voor het spinozistisch humanisme in breder kring bevorderden.

Anton Constandse

HV OP RADIO & TV radio

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL
dinsdag, 18.30-19.00 uur, Hilversum 2

woensdag, 18.30-19.00 uur, Hilversum 2

televisie

VIJF MINUTEN BEDENKTijd
elke zondagavond 20.10-20.15 uur.

HUMANISME EN DE TOEKOMST
7 oktober 1983

22.45 - 23.20 uur, Nederland 2

Is het humanisme op weg de grootste geestelijke stroming van Nederland te worden? En speelt het Humanistisch Verbond daarbij een onmisbare rol? Dit zijn de belangrijkste vragen die aan de orde komen in een televisiedebat, dat wordt geleid door Joop van Tijn. Aan het debat nemen deel HV-voorzitter Rob Tielman, de filosoof Hans Achterhuis, de sociologen Paul Schnabel, Piet Thoenes en mevrouw H. In 't Veld-Langeveld en de historicus Johan Wijne.

Aan de vooravond van de vredesdemonstratie in Den Haag is het goed stil te staan bij wat wij ons eigenlijk voorstellen bij „vrede“. Naar goed humanistische traditie betekent dit meer vragen stellen dan antwoorden geven.

Noemen wij de huidige Europese situatie van net-niet-oorlog „vrede“? Weegt de voortdurende dreiging van kernwapens en andere massale vernietigingsmiddelen op tegen het „veilige gevoel“ in deze vrede te leven?

Er zijn enorme voorraden wapens van allerlei soort aangelegd ter verdediging. Van wat? Onze cultuur, onze beschaving inclusief ons economisch stelsel en onze sociale verworvenheden? En vinden we één of meer van deze zaken de moeite van het verdedigen waard tot elke prijs? Er zijn mensen die beweren dat het leven zonder deze zaken niet meer de moeite waard is geleefd te worden. Anderen menen dat de dreiging, die van het huidige wapenarsenaal uitgaat, reeds zoveel angst en onzekerheid teweeg brengt dat het leven al nauwelijks meer de moeite waard is. Daartussen bevindt zich – naar ik meen en hoop – die massa mensen, die de dreiging ondragelijk vindt maar toch nog de hoop en het vertrouwen heeft, dat met veel moeite en inspanning het getij kan worden gekeerd.

D.w.z. dat uiteindelijk de redelijkheid het wint van de angst, zowel voor een totale ondergang als voor een onleefbare situatie zonder de westerse verworvenheden.

Om het getij te keren zal een lange, moeizame weg moeten worden afgelegd. Weliswaar berust het bewapeningsproces op politieke besluitvorming, maar ligt daarachter niet een morele instelling? Onlangs beweerde de minister van Buitenlandse Zaken H. van den Broek: „In de politiek kan en mag het laatste woord niet zijn een gevoelsmatige argumentatie, of ethiek“. Bij zo'n uitspraak rijst de vraag of zo iemand wel de geestelijke, de morele capaciteiten heeft om zo'n invloedrijke functie uit te oefenen. Gaat het in de politiek niet in de eerste plaats om wat „haalbaar“ is? Maar daaraan vooraf gaat de vraag naar wat wenselijk is, hoe het behoort te zijn en daarop geeft de politiek geen antwoord. Dan komen nl. vragen van ethische, van morele aard naar boven, dan handelt het om waarden en normen.

Wat men waardevol acht, wil men graag behouden. Vrijheid en democratie zijn van die hoog genoteerde waarden. De grondlegger van de wetenschap van oorlog en vrede – de polemologie – prof. dr. B. Röling, heeft jaren geleden reeds gewaarschuwd: „De westerse democratie dreigt steeds meer te onttaarden in een militair fort, waarin, ten bate van de vrijheid, de vrijheid ten onder gaat. „M.a.w. politieke besluitvorming om derwille van de politiek, zonder een greintje ethiek.“

Chiel Verduijn

(uit: Nieuwe Noordhollandse Courant)

Pluriformiteit is tegenwoordig een opvallend veel gehoorde term in HV-kringen. Maar weten we wel precies wat we onder pluriformiteit verstaan? Gaat het om levensbeschouwelijke, politieke of maatschappelijke veelvormigheid? En ligt daar achter niet de vraag hoe wij praktisch moeten omgaan met de eerbiediging van verscheidenheid aan opvattingen binnen en buiten humanistische geleerden?

Het begrip pluriformiteit komt in onze beginselverklaring niet voor. Daarin staat wel hoe we als humanisten met dit verschijnsel moeten omgaan: wij „streven naar een samenleving waarin vrijheid, gerechtigheid, verdraagzaamheid, eerbied voor de menselijke waardigheid en medemenselijkheid centraal staan“. Maar pluriformiteit in levensbeschouwelijk opzicht heeft ook te maken met ons uitgangspunt leven en wereld te verstaan met uitsluitend een beroep op menselijke vermogen, is het besef van de gebrekkigheid van deze vermogens.

Die zoekende karakter van het humanisme staat in contrast met een geopenbaarde waarheid die mensen levensbeschouwelijk uniformeert.

In Van Praags oratie „Wat is humanistiek?“ (21 mei 1965) wordt een poging gedaan om de grondslagen van humanisme weer te geven door een aantal fenomenen van modern humanisme te onderzoeken. Van Praag stelt vervolgens dat deze weergave waarschijnlijk niet voldoende is voor de karakterisering van modern humanisme . . . , maar men kan ook vragen of met de interpretatie van deze fenomenen al niet te veel gezegd is; m.a.w. of ze wel kenmerkend zijn voor alle moderne humanisme. Dat is een kwestie die nog nader onderzocht zou moeten worden door een zorgvuldige analyse van de eigenlijke bedoeling van de verschillende vormen van humanisme.“ Men kan hierin een pleidooi

proeven voor het koesteren van allerlei verschijningsvormen van humanisme binnen onze beweging, en voor het bevorderen van het verduidelijken en verhelderen van onderscheidene uitgangspunten en uitwerkingen daarvan. Deze vorm van levensbeschouwelijke pluriformiteit is onontbeerlijk voor het grondslagenonderzoek van het humanisme.

Maar er bestaat ook het gevaar dat het begrip pluriformiteit wordt gebruikt om discussies omtrent verschillen van inzicht te verlammen. Het tot uiting brengen van verschillende opvattingen en het (soms redelijk fel) daarover discussiëren kan dan worden gezien als het niet eerbiedigen van eerbied voor pluriformiteit.

Vaak wordt in onze kringen verdraagzaamheid verward met lijdzaamheid. Het mag ons echter niet onverschillig laten wat onder de noemer van humanisme naar buiten wordt gebracht. Daarmee zou ook onze levensbeschouwelijke identiteit geheel uitgehold worden. Het humanisme stelt bepaalde randvoorwaarden, zoals die in onze beginselverklaring onder woorden zijn gebracht. Daarbinnen moeten discussies niet uit de weg gegaan worden als humanisten onder elkaar, en daarbuiten kunnen boeiende dialogen met andersdenkenden tot stand komen.

Wij verklaren ons immers voortdurend bereid ons in denken en doen te verant-

Symposium over pluriformiteit

Op dinsdag 11 oktober gaat een nieuwe reeks symposia van start, elke tweede dinsdag van de maand georganiseerd door de Stichting Socrates. De wijsgerige verdieping van allerhande standpunten staat op die symposia centraal. Het gaat er dus om met elkaar te argumenteren en visies verder te ontwikkelen. In de nieuwe reeks symposia zal dat vooral in een nieuwe vorm worden geprobeerd, namelijk door middel van het forumdebat.

Het onderwerp van het oktober-symposium is een heet HV-hangijzer: pluriformiteit. De recente HV-kongressuitspraak hierover en de telkens weer oploeiende discussies over ethiek en politiek zijn aanleiding om dit onderwerp weer eens ter discussie te stellen. Deelnemers aan het forum zijn Wim van Duyl (hoofdbestuurslid), Adelheid Zoutendijk-Meijers (bestuurslid Algemeen Humanistisch Trefpunt), Rob Buitenweg (lid Beweging Kritische Humanisten) en Joost de Vries (lid Humanistisch Vredesberaad). Onder leiding van Socrates-bestuurslid Arie den Broeder zal op 11 oktober tussen 20.00 en 22.30 uur worden gediscussieerd in de grote zaal van het Erasmushuis, Oudkerkhof 11 te Utrecht. De avond is voor ieder vrij toegankelijk.

Als oriëntatie op het thema pluriformiteit schreven Rob Tielman en Wim van Duyl bijgaand artikel. Enkele vragen die naar aanleiding daarvan gesteld kunnen worden en op 11 oktober ter sprake zullen worden gebracht zijn: Wat verstaan de verschillende deelnemers onder pluriformiteit, wat zijn mogelijke uitwerkingen daarvan in de praktijk, welke zijn voor- en nadelen van pluriformiteit in verband met de herkenbaarheid van de organisatie, hoe kan men bij standpuntbepaling recht doen aan zowel meerderheid als minderheden, en: zijn die minderheden samengesteld uit steeds dezelfde groepen mensen en lopen de scheidslijnen van de verschillende opinies in het HV parallel aan partijpolitieke scheidslijnen?

Dinsdag 11 oktober van 20.00 tot 22.30 uur in het Erasmushuis.

NHEID IN VERSCHIEDENHEID

woorden naar normen van redelijkheid en zedelijkheid. Deze uitdaging die pluriformiteit in denken ons biedt, kan het HV maken tot een proeftuin voor het creatief omgaan met waardenbesef.

Daarmee willen wij niet zeggen dat bij elk verschil van mening net zo lang moet worden gediscussieerd totdat iedereen op één lijn zou zitten, maar respect voor verscheidenheid aan opvattingen mag zeker geen alibi zijn om een grondige discussie te vermijden uit vrees voor aantasting van eensgezindheid naar buiten toe.

Wel zal uit de aard en inhoud van die discussies moeten blijken dat wij humanistische waarden niet alleen met de mond belijden maar ook trachten in de praktijk te brengen, en daar schort het nog al eens aan. Hoe vaak wordt niet op de man of vrouw gespeeld of worden niet ter zake doende trucjes gebruikt om de andersdenkende te diskwalificeren? Maar voorzover er daadwerkelijk bereidheid is tot redelijke verantwoording van ons denken en handelen, dient pluriformiteit in humanistische kring te worden gerespekteerd.

Dit brengt ons op het vaak hete hangijzer van de politieke pluriformiteit. Moet ook het politieke denken en handelen van mede-humanisten van onze beginselverklaring worden getoetst naar vorm en inhoud, of houdt politieke pluriformiteit in het HV in dat iedereen die zich humanist noemt zich tegen kritiek kan afschermen door te zeggen dat dat niet tolerant zou zijn of een aantasting van de pluriformiteit? Kenmerkend voor onze beginselverklaring is dat de politiek niet wordt uitgezonderd als één van onze werkingsgebieden maar dat onze invalshoek daarbij een heel specifieke is, en een geheel andere dan die van bijvoorbeeld een politieke partij. Bij het HV staat niet het doen van uitspraken voorop, maar het doordenken van onze uitgangspunten en hun gevolgen voor ons handelen. Het is niet zo zeer interessant dat het HV voor of tegen is, maar de argumenten op grond waarvan humanisten in een concreet geval tot een standpuntbepaling komen: daar gaat het om. En die argumenten mogen niet worden ingegeven door partijpolitiek opportunisme maar zullen levensbeschouwelijk gefundeerd moeten zijn. Politieke pluriformiteit betekent dan ook niet politieke onverschilligheid maar het levensbeschouwelijk toetsen van de ethische achtergronden van het politiek denken en handelen.

Hetzelfde geldt voor maatschappelijke pluriformiteit in het HV. Onze samenleving is uiterst ingewikkeld en ondoorzichtig geworden. Een levensbeschouwelijk actieve organisatie kan het beste op die maatschappelijke verscheidenheid reageren als zij bij haar interne organisatievormen daarop inspeelt. Zo zijn er de laatste jaren vele sub-groepen binnen het HV ontstaan. Daarmee is niet gezegd dat de andere humanisten zich niet meer voor die deelaspecten

Rob Tielman en Wim van Duyl: helderheid nodig

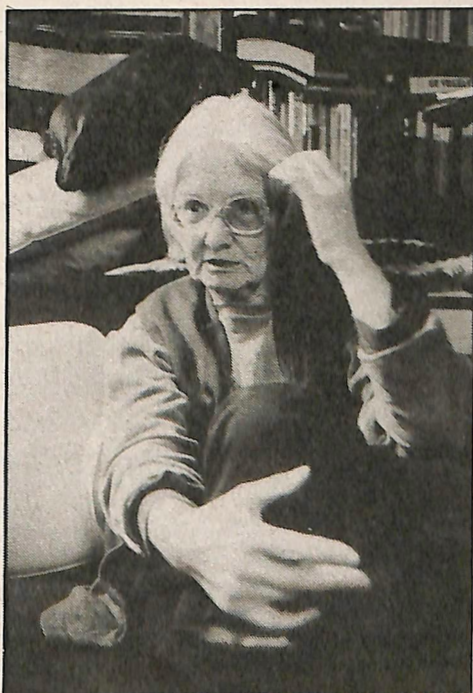
zouden willen of mogen interesseren, integendeel. Konkrete toepassingen van het humanisme op deelgebieden kunnen het beste door specifieke groepen ontworpen worden. Vervolgens kan de humanistische beweging in haar geheel bezien in hoeverre die uitwerkingen zich bewegen binnen de randvoorwaarden naar vorm en inhoud die de beginselverklaring ons stelt. Ook hier mag het begrip pluriformiteit niet gebruikt worden om dergelijke discussies te ontlopen, maar zou het juist in onder-

linge betrokkenheid bij elkaars posities moeten versterken.

Samenvattend zijn wij van mening dat het begrip pluriformiteit verhelderd dient te worden. Waakzaamheid is geboden waar daarachter een pleidooi voor lijdzaamheid en onverschilligheid mag worden vermoed. Enthousiasme is op zijn plaats waar gestreefd wordt naar toetsing van onze beginselen aan de praktijk van denken en handelen onder mede-humanisten. Binnen nader te omschrijven randvoorwaarden is levensbeschouwelijke pluriformiteit zelfs noodzakelijk gezien het specifieke karakter van onze levensovertuiging. Mits vanuit een eigen levensbeschouwelijke invalshoek is politieke pluriformiteit toe te juichen als hulpmiddel bij de toetsing van politiek handelen, ook door onze geestverwanten met een andere politieke opvatting. En de maatschappelijke pluriformiteit is een vereist voor een moderne geestelijke stroming die alle sociale geledingen wil kunnen aanspreken op een voor haar tot nadenken stemmende wijze.

Wim van Duyl, Rob Tielman

HV-radio interviewt Sonja Prins

Dichteres Sonja Prins

HV-radio op woensdag 5 oktober 18.30-19.00 uur, Hilversum 2 is de rubriek het Voordeel van de Twijfel geheel gewijd aan de vrijdenkster-dichteres Sonja Prins (1912). Deze maand verschijnt haar nieuwe gedichtenbundel „Ook wij waren vluchtelingen“, politieke gedichten 1978-1983. Naar aanleiding van het verschijnen van deze bundel had Rina Spigt een uitvoerig gesprek met haar. Gespreksthema's waren onder

meer haar vroegere werk, haar oorlogsherinneringen – als kommuniste zat ze in het verzet, werd gearresteerd en kwam terecht in kamp Ravensbrück – de koude oorlog, haar breuk met de CPN en haar betrokkenheid met hedendaags feminisme, antifascisme en de vredesbeweging.

Meeleven

meeleven meevoelen meelijden
is niet zo ouderwets
als het klinkt
niet alleen de vroegere
heiligen
konden ervan meepraten
(in middeleeuwen en negentiende-eeuwen
sloppen- en ziekenbezoek)

nu weer wordt de kracht van dat gilde
van oude en wijze
vrouwen beproefd
meeleven meevoelen meelijden
met slachtoffers van het fascisme
is onmisbaar voor de gemeenschap
en wordt steeds meer
als noodzaak erkend

het kennen van andere mensen
het aanvoelen van hun angst
wordt nu voor het eerst in de godsdienst
als taak voor de kristen gesteld

en in elke kleine beweging
van mensen onder elkaar
wordt de ziel en het medeleven

met vervolgen en onderdrukten
gezien als een deur die zich opent
een roos die bloeit in de herfst.

Uit de nieuwe bundel van Sonja Prins

Columnist Nico Scheepmaker:

IN MILITAIRE DIENST KON JE BETER NIET ZEGGEN DAT JE HUMANIST WAS, WANT DAN KON JE DE KAMER SCHOONMAKEN

door Martin Šimek en Anne Branbergen

Nederlands meest produktieve columnist heet Nico Scheepmaker (53). Elke week schrijft hij negen stukjes, twee in het weekblad Vrij Nederland en zeven voor de Gemeenschappelijke Pers Dienst (GPD) waar dertien grote provinciale dagbladen bij zijn aangesloten. Elke dag bereikt hij zo'n 900.000 mensen met zijn column Trijfel. Het woord trijfel is afgeleid van het Engelse woord „trifle“, een zoet gerecht bestaande uit vla, room, cake, jam en lange vingers. In het Nederlands wil het zoveel zeggen als ratjetoe, van alles en nog wat.

Een zeer toepasselijke benaming, want Scheepmaker schrijft moeiteloos over letterlijk alles. Hij wordt ook wel de nationale boekhouder van het dagelijkse leven genoemd. Stokpaardjes van hem zijn sport, televisie en Russische dissidenten. Die laatste voorkeur is niet zo verwonderlijk als men weet dat Nico Scheepmaker Russisch heeft gestudeerd. Verder zegt hij hierover in een interview: „Had ik Spaans gestudeerd, dan „zeikte“ ik waarschijnlijk veel over de schending van de mensenrechten in Argentinië. „Ik schrijf over dissidenten omdat ik duidelijk wil maken dat zij mensen zijn die hun leven in de waagschaal stellen voor zoiets half-abstrakts als vrijheid.“ Martin Šimek sprak met de kampioen-columnist die in zijn militaire diensttijd ondervond dat je beter niet kon zeggen dat je humanist was. Want dan kon je de kamer gaan schoonmaken.

Hoe zie jij de taak van een columnist, vergaart hij nieuws?

Het is altijd aardig voor een columnist om met iets nieuws te komen, wat de mensen nog niet weten. Maar eigenlijk vind ik het nog aardiger als ze iets herkennen dat ze wel al wisten, maar dat ik dan zó verwoord heb dat ze het zich bewust worden. Ik zal een voorbeeld geven.

Eens heb ik geschreven over de ribbels in de weg voor de stoplichten. Dat heb je vaak bij asfalt, dan sta je voor het stoplicht, en als je dan weer gaat rijden gaat de auto schokken door die ribbels. Ze ontstaan door afremmende vrachtauto's voornamelijk. En uit de reactie van de mensen merk je dan: „Oh ja, nou je 't zegt ja, god daar rij ik ook elke keer over heen, en nu weet ik wat het is.“

Zo heb ik ook 'n keertje geschreven over het feit dat je altijd maar één schoen op straat ziet liggen. Karel van 't Reve had me dat gevraagd, want mijn rubriek is de grootste computer van Nederland. Je stopt er iets in en dat wordt dan door 900.000 mensen gelezen. Er zijn er altijd wel enige tientallen die de oplossing weten.

Dus toen heb ik gevraagd hoe het kwam dat je altijd maar één schoen ziet liggen. Daar kwamen een heleboel brieven op van mensen die vertellen hoe ze een keer hun schoen zijn kwijtgeraakt, op de parkeerplaats, in een boot, enzovoort. Veel mensen die tegenwoordig één schoen zien liggen denken ten eerste: „Ha, één schoen“, en ten tweede: „Ha, Scheepmaker.“

Zo zijn er duizenden Nederlanders die voortdurend aan mij denken.

Russische dissidenten

Is het genoeg om als columnist met andere ogen te kijken, of moet je ook veel meemaken?

Nou, je moet de dingen wel een beetje opzoeken. Voor het Lenin Mausoleum in Moskou bijvoorbeeld staat altijd een hele lange rij mensen. Als buitenlander kan je met een gids voorgaan en dan ben je er zo in. Maar ik ga achteraan staan, want je maakt onderweg een heleboel dingen mee. Ten eerste zijn er mensen met banden om hun arm die kijken of je niets bij je hebt. En dan kijken ze of je er wel netjes uitziet; je veters vast, je jasje dicht. De militairen nemen al in de rij hun muts eerbiedig af, en strijken hun haar netjes. Dat soort dingen zie je anders niet.

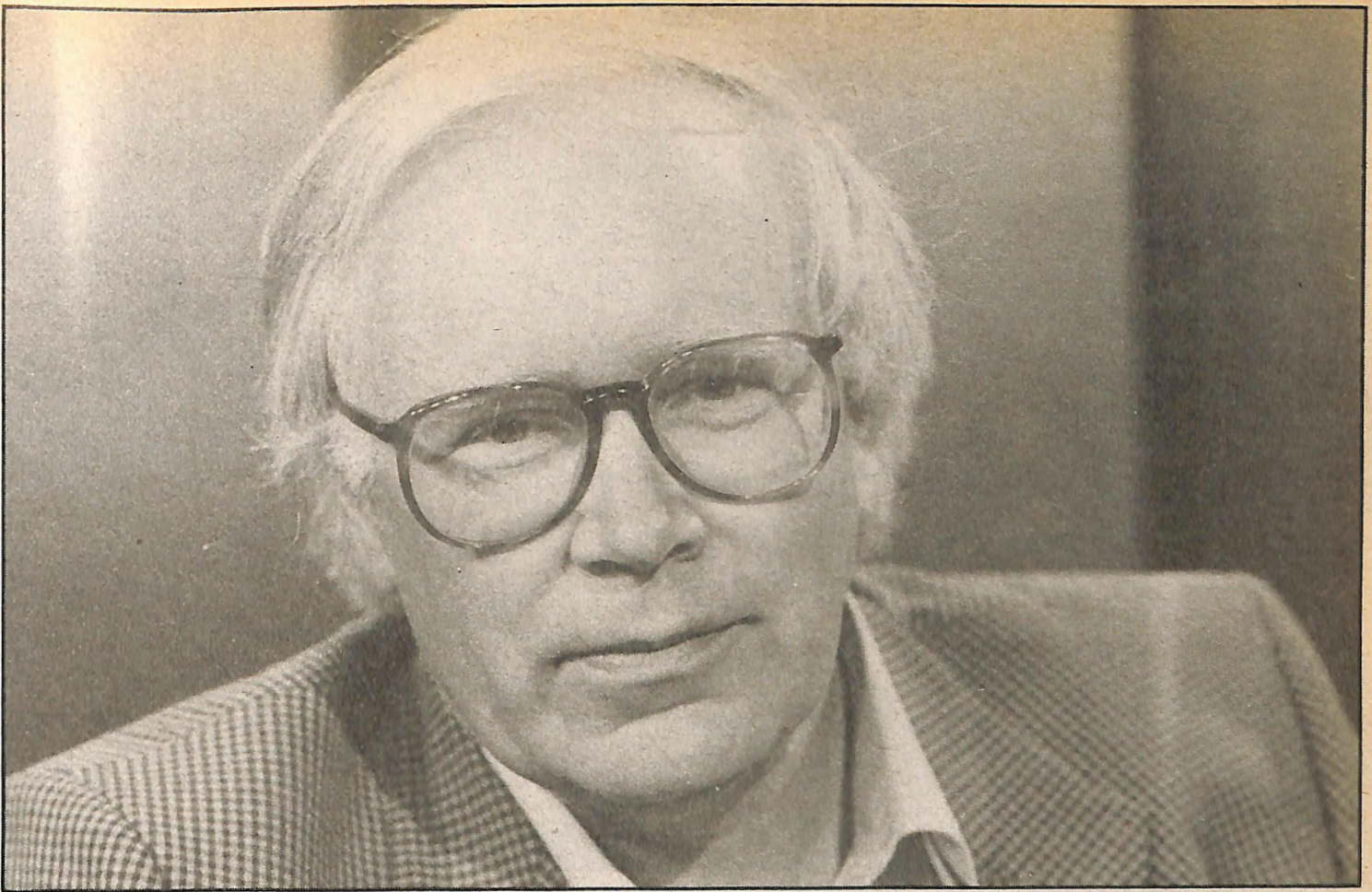

Foto: Kippa

Nico Scheepmaker: Nederland is niet zo'n klein landje

„Strijd ja als columnist voor iets?”

Ja, er zijn een paar dingen waar ik voor strijd. Ten eerste voor de Russische dissidenten. Dat vind ik heel belangrijk. Jan Blokker b.v. schrijft zelden of nooit iets voor Russische dissidenten. Je zou toch denken dat het met z'n opvattingen strookt om individuen die zich verzetten tegen de macht en de autoriteit, aan te moedigen.

Maar de enige keer dat hij er wel eens over geschreven heeft was om Solzjenitsin de grond in te trappen. Toen Blokker nog hoofd bij de VPRO was heeft Dick Verkijk vlak na 1968 in Praag in het geheim een gesprek gehad met Skutina, een bekend journalist in Tjecho-Slowakije. Die man had zich helemaal bloot gegeven, en Dick Verkijk heeft die band met veel moeite via een KLM piloot die dat mee wilde nemen naar de VPRO gestuurd. En dat is nooit uitgezonden, want Blokker zei: „Skutina? Nog nooit van gehoord!” Dat zijn dingen die me kwaad maken.

Hij heeft invloed, en gebruikt 't niet. Hetzelfde neem ik Anton Constandse kwalijk. Want die mensen waarvoor je je invloed moet gebruiken zijn totaal afhankelijk van jou. In hun eigen land hebben ze geen support. Althans niet in geschrifte, niet in de kranten, niet op de radio. Er is daar niemand die het voor ze kan opnemen. Ze zijn afhankelijk van wat wij in het buitenland over hun land schrijven, en van wat er dan via het buitenland weer bij hun terugkomt, dat eventueel indruk maakt, of vervelend wordt gevonden. Waardoor er iets kan veranderen. Want daar zijn hun autoriteiten gevoelig voor. Dat is het enige verschil tussen het kommunisme en het

fascisme.

Fascisten kan het allemaal geen lerschelen wat er over ze wordt geschreven. Kommunisten hebben nog een rudiment van gêne. Tegenover de buitenwereld willen ze een koshere indruk maken.

De Telegraaf, verderfelijk

Is er nog meer waar je voor strijdt?

Ik geloof dat ik één van de weinigen ben die (al zolang ik schrijf) de Telegraaf bestrijdt. Veel kranten zeggen juist: „Je moet dat niet doen want hoe meer aandacht ze krijgen, hoe beter het voor ze is. Het idee van: liever doodzwijgen dan bestrijden. Dat vind ik een hele foute theorie. Want zo kunnen ze hun gang blijven gaan. Ik vind de Telegraaf in feite de enige echt verderfelijke krant. Terwijl ik bijna voor alles geschreven heb heb ik nooit voor de Telegraaf en nooit voor de Tros iets gedaan.

Het is een mentaliteit die ik bestrijd. Een burgerlijke, tegen het fascistische aanhangende mentaliteit. Valse voorstellingen van zaken geven, en dat nooit rektiviseren. Bijvoorbeeld vlak voor de verkiezingen schrijven dat Den Uyl een bungalow heeft gekocht in België, terwijl dat niet waar is.

Maar ze hebben toch een prima columnist, Leo Derksen. Vind je dat hij goed is?

Nee. Verfoeilijk.

Soms is het toch geestig.

Ja, de kat van tante Dora. En van tante Aghaat (vol walging).

„De kat van tante Aghaat zal helemaal in de gordijnen toen Den Uyl op het

scherm kwam”, dat soort dingen schrijft hij. Een hater van iedere vrouw die hij maar op het scherm ziet. Sonja Barend, wie dan ook, de haat druipt er vanaf. Ik vind het verderfelijk. Zo iemand zou ik absoluut niet graag over de vloer willen hebben.

Ik spreek me duidelijk uit

Lezers waarderen jou doorgaans. Je bent niet een controversiële figuur, zoals Freek de Jonge, Koot en Bie, Kama-gurka, die óf sterke waardering óf sterke irritatie oproepen. Jij bent meer zoals Carmiggelt. Klopt dat?

Nou... Ik zit er tussenin, denk ik. Niemand is natuurlijk kwaad op Carmiggelt. Maar Carmiggelt spreekt zich ook heel zelden uit over iets. En ik spreek me altijd zeer duidelijk uit. Dus in dat opzicht geef ik Gerard Reve gelijk dat hij kwaad is op Carmiggelt. Want zelfs daarna heeft Carmiggelt Reve nog te vriend gehouden, hij maakt er dan in z'n uitspraken alleen maar een grapje over. Carmiggelt kan geen vijanden velen, denk ik.

Wat vind je verder van dat interview van Boudewijn Büch met Reve?

Büch is helemaal niet kosher geweest. Dat gedraai van net doen alsof hij het allemaal zo verschrikkelijk vindt, maar dan wel publiceren. Onbetrouwbaar gedoe.

Denk je dat het mogelijk is dat iemand als Reve, die schoonheid in woorden weet te vangen, een fascist kan zijn?

Heel goed. Je kan toch mooi schrijven en langzamerhand andere ideeën krijgen. Het is natuurlijk heel moeilijk, want je

Mijn ouders waren zo a-religieus dat ze me naar het katholieke kleuterschooltje lieten gaan omdat ik dan de weg niet hoefde over te steken. Zij geloofden in niets, behalve in de gevaren van het verkeer.

► bewondert iemand die je om andere redenen weer af moet wijzen. Hij was eerst een tijdje heel betrouwbaar en normaal, heeft toen schrijven geleerd en dat nooit meer afgeleerd, en kreeg geleidelijk andere denkbeelden. Want ik vind het enge denkbeelden. Je bent wel geneigd om steeds te zeggen: het zijn grappen, maar ja, dan zijn het toch wel rare grappen. Je krijgt de indruk dat hij het echt meent. Hij heeft iets paranoïdes.

Nederland is niet zo klein

Je komt vaak op voor Nederland. Kun je zeggen waarom Nederland leuker is dan andere landen.

De GPD-kranten hebben momenteel een serie over de sociale voorzieningen van landen. Daaruit blijkt dat de onze verreweg de beste zijn. Ze zijn de beste van de wereld. Dat vind ik een aardige karaktertrek in een volk. Je moet wel veel belasting betalen, maar zo'n statistiek verzoent je er tenminste mee. Zo is het ook een hobby van me om tegen te spreken dat Nederland een klein landje is, wat we altijd zeggen.

Want ja, Nederland is kleiner dan Frankrijk en Engeland, maar het is groter dan België en Luxemburg, Portugal en Oostenrijk, en met Hongarije en Tjecho-Slowakije scheelt het weinig. Grootte is ook een kwestie van invloed. Luns secretaris-generaal van de NAVO, Lieftinck indertijd van de wereldbank, verder hebben we Philips, en Rotterdam is de grootste haven van de wereld.

Door die dingen eens op een rijtje te zetten maak je de mensen duidelijk dat we best af en toe 'ns iets mogen zeggen in de wereldpolitiek.

Wat zijn de trekken in Nederlanders die je bewondert?

Ze zijn herkenbaar. In het buitenland zie ik altijd ogenblikkelijk wie m'n landgenoten zijn. Ze hebben aan de ene kant iets lulligs en bebrilds, maar toch ook wel iets vrolijks. Over het algemeen zijn het geen sjagrijnen.

Anne, Nico's vrouw, schiet bij deze uitspraken in de lach: „Sorry, als ik hem bezig hoor over Nederland, daar kan ik niet zo goed tegen hoor. Dat we toch eigenlijk wel wat zijn, en helemaal niet zo onbeduidend. Dan denk ik: Wat een onzin allemaal.”

Kijk, zij heeft dus weer andere ideeën dan ik. Over televisie, over sport, over het vaderland. Alles wat mij interesseert. Zoals jullie zien zijn hier in huis alle stromingen vertegenwoordigd.

Van voetbal zegt Anne b.v. altijd: „De rollende bal slaat weer toe”, of: „Dat rotvoetbal”, want dan gaat die televisie weer aan, of dan moet ik er weer heen. Mijn kinderen hebben een tijdje gedacht dat het niet voetbal heette, maar rotvoetbal. Hoe ik over Nederland spreek is een reactie op de over het algemeen negatieve uitlatingen over Nederland. Ik vorm zo'n beetje in m'n eentje het tegenwicht voor veertien miljoen mensen.

Nederlandse critici vinden het bijvoorbeeld heel moeilijk om ook eens iets goed te vinden, iets mooi te vinden. Onvoorwaardelijk. Als ik iets slecht vind heb ik er altijd naar gestreefd dat te schrijven, maar als ik iets goed vind dan schrijf ik dat óók.

Nederlanders hebben altijd de neiging dat is spreekwoordelijk zo goed uitgedrukt: Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg.

Van de toneelgroep Werktheater zag ik indertijd de film „Opname”. Schitterend. Toch heb ik moeten vechten met de televisiekritici om die produktie de Nipkovschijf toe te kennen. Ik was überhaupt al de enige die het noemde. En ik moest toen nog uitleggen waarom dat het beste programma was. Een week later kreeg het de Prix Italia. Gelukkig van die Nipkovschijf, want anders was het weer zo geweest dat ze er in het buitenland de hoogste prijs die denkbaar is voor geven, en wij het zelf niet goed vinden.

Ik vind redelijkheid een belangrijke eigenschap. Ik zou bijvoorbeeld nooit Hugo Brandt Corstius, alias Piet Grijs of Stoker, erg bewonderen. Hij is nooit redelijk. Tegen Buikhuisen heeft hij gewoon argumenten verzonnen, en dat moet je nooit doen. Het is dan wel heel virtuoos en erg om te lachen, maar ik denk toch vaak: „nou, nou. . .”

Wat vind je van Theodor Holman, de columnist die onlangs uit de Volkskrant is gezet?

Die vind ik goed. Ik vond hem steeds beter worden. Heel fout dat ze die hebben weggedaan. Bij Propria Cures kon hij stukken schrijven waar ik echt hardop om zat te lachen, terwijl ik alle trucs toch ken. Onverwachts zette hij je op het

verkeerde been, daardoor weet je dat het in principe een groot talent is.

Zijn er ook dingen waar je je kwaad over maakt in Nederland?

Amsterdammertjes, die paaltjes. In Amsterdam kan je niet meer rijden, de auto's staan voortdurend in de file.

Er is een filosofie dat je de auto's steeds meer moet terugdringen. Dat vind ik fout, want er komen steeds meer auto's, dus moet je zorgen dat daar ruimte voor is. Maar hier worden ten eerste de stoepen smaller gemaakt, en ten tweede creëert men steeds minder parkeer-ruimte. Men houdt zich bezig met de vraag: Waar kunnen we zorgen dat er géén auto kan staan. Fout, want er komt dus steeds meer trottoir- en wandel-ruimte, terwijl de mensen niet meer wandelen.

En wat me verder ergert, (ik las het laatst nog in de telegraaf) zijn redeneringen als: „Een Russisch vliegtuig schiet een bevriend Zuid-Koreaans vliegtuig neer. Waarom staan er nu geen demonstranten voor de Russische ambassade?”

Mijn antwoord is dan: ga je gang, als je dat zo graag wilt. Waarom sta je er zelf niet in plaats van een ingezonden brief te sturen!

Ergerlijk zijn ook mensen die tegen het Angola comité zeggen: „Als jullie zo begaan zijn met het lot van die arme Angolezen, demonstreer dan ook eens tegen Rusland, waar politieke gevangenen zijn.” Dat Angolakomité dóét al iets voor Angola. Dan hoeven ze van mij niet nog eens tegen de Russische ambassade te demonstreren.

Die eis altijd van mensen die nooit demonstreren dat de mensen die voor een bepaald iets moeten demonstreren voor iets anders moeten demonstreren, dat is iets wat ik zeer ergerniswekkend vind.

Zij weten er meer van dan ik

Over demonstreren gesproken: Hoe moet dat nou met die raketten?

Dat is de pest juist, ik weet het niet. Want mensen die iets afweten van de Sovjet-Unie zoals b.v. Boekovski, Sacharov en Solzjenitsin – eigenlijk iedere dissident die er uit komt – die zeggen allemaal dat je je zo sterk mogelijk moet maken, omdat die Russen absoluut niet te vertrouwen zijn. Het enige waar ze bang voor zijn is voor een nóg sterkere tegenkracht. Dus ben ik geneigd te denken: „Zij hebben er gezeten, ze weten er meer van dan ik.”

Aan de andere kant denk ik: Die opéénstapeling van steeds maar meer en snellere en krachtigere dingen . . . Op een gegeven moment is het me toch te veel vuurwerk, er komt nog eens eentje in je oog.

Voel je je als invloedrijke columnist niet verplicht om je in die materie te verdiepen?

Och, ik lees alles wat Renate Rubinstein er over schrijft, meer kan een mens bijna niet doen. Ze schrijft er heel vaak over. En geeft dan het standpunt weer van de tegenstander en het hare,

op die manier heb je de beide standpunten bij elkaar.

Doe je mee met de vredesdemonstratie op 29 oktober?

Nee, ik heb er al een gehad. Vorig jaar deed ik mee. Ik stond in het midden en kon geen stap verzetten, maar ik heb mee gedaan. Het ontroerde me wel sterk, al die mensen daar. Er ging een hele vriendelijke sfeer van uit. Ook lichtelijk humoristisch. Op zo'n moment ben ik erg tevreden dat ik Nederlander cq. Amsterdammer ben.

Heb je er geen moeite mee dat de vredesbeweging zo sterk door de CPN wordt gesteund?

Jawel, maar ik ga liever als anti-kommunist met de kommunisten mee dan dat ik 'n neutronenbom op m'n kop krijg. Trouwens, ik noem mij nadrukkelijk anti-kommunist. Dat beschouw ik als een soort geuzennaam. Niet dat gezeur van: „Jaah, theoretisch zit het communisme wel goed in elkaar, maar het wordt fout toegepast.”

In Kopenhagen was zeven jaar geleden een Sacharov-hearing. Daar waren veel Russische dissidenten aanwezig. Bij de persconferentie zei iedereen: „We zijn niet anti-kommunist, maar we zijn anti-Stalinist.” Op 'n gegeven moment heb ik toen in m'n mooiste Engels gezegd: „Ik ben gewoon anti-kommunist, mag dat óók alsjeblieft?”

Lou de Palingboer

Heb je ooit over God geschreven dat hij niet bestond?

Niet dat ik me kan herinneren. In mijn tweede bundel gedichten staan een beetje genant veel gedichten waar God en Jezus in genoemd worden. Want ik heb even een korte periode gehad waarin ik een beetje gefascineerd was door zo'n Jezus die het dan niet was. Dat was in de tijd van Lou de Palingboer. Jezus was vermoedelijk ook een soort Lou de Palingboer, die mensen kon betoveren door over het water te lopen en meer van die dingen. Ik zal eens 'n gedicht voorlezen:

*De zee is groot, de mens is groter
De zee is diep, de mens is dieper
De zee is water voor de mensen
De mens is water voor de zee
En iedereen kan eigenhandig*

zwemmen

*Als hij wil
Behalve Jezus die moest lopen
Waterblaren van het lopen over zee
Niet aangespoeld
Hij zweefde als een vogel over aarde
Met z'n nest hoog in het kruishout
Water dragend naar de zee.*

Dit vind ik dus een beetje vlees noch vis, om maar eens een bijbelse term te gebruiken.

Ben je nooit door een bepaalde gebeurtenis in de verleiding gekomen om toch te gaan geloven?

Laatst zagen we een film over het wonder van het leven, hoe dat gaat bij de bevruchting.

En ik moet zeggen . . . het is wel verschrikkelijk indrukwekkend, dat het allemaal zo werkt.

Dan kan je bijna niet geloven dat er een God bestaat die dat allemaal kan maken, want dat moet dan wel de beroemdste ingenieur van de wereld zijn. Ik ben ook niet godsdienstig opgevoed. In menig interview vertel ik met trots van m'n ouders die zo a-religieus waren dat ze mij naar het katholieke kleuterschooltje lieten gaan omdat ik dan de weg niet over hoefde te steken. Want in dezelfde straat aan de overkant was een gewoon openbaar kleuterschooltje. Maar zij geloofden in niets, behalve in de gevaren van het verkeer.

We riepen altijd dat we katholiek waren

Toen ik je voor dit blad om een interview vroeg, zei je: „Ik weet niet wat de „Humanist” is, maar wel wat humanisme is.”

Oh, ja. Humanisme is dat als je in militaire dienst niet protestant was, of niet katholiek maar humanist, dat je dan de kamer moest schoonmaken in plaats van naar de aalmoezenier te mogen, of naar de veldprediker. Dus wij riepen altijd dat we katholiek waren. Want die man begon tenminste niet zo te zeveren, die ging leuk een uurtje met ons over poëzie en literatuur praten.

Je moest dus in ieder geval zorgen dat je niet zei dat je humanist was. Maar ja, eigenlijk zijn humanisten ook een beetje godsdienstig. Ze kunnen gewoon niet kiezen. Ze willen niet katholiek zijn, en niet protestants. Maar omdat er verder niets is, doen ze dit maar zo'n beetje.

Heb je iets tegen godsdienst, tegen het katholisisme of het protestantisme?

Nou, ik zeg wel eens dat ik dankzij het feit dat ik niet puzzel, niet schaak, niet hengel, en niet religieus ben waanzinnig veel tijd gewonnen heb, zodat ik een half leven extra kan leiden.

Verder heb ik er niet zo veel tegen, maar ik raad het niemand aan. Het is wel beter dan spuiten in een portiek, lijkt me. Want wat wil je liever: Dat je dochter heroïne spuit of dat ze naar de kerk gaat. Je ziet toch wel eens van die meisjes bij de Evangelische Omroep die waren dan vroeger aan het spuiten, en nu zijn ze helemaal met de Here. En dat heb ik misschien toch liever dan dat ze spuiten. Maar als er nog een tussenweg is, dan graag!

Tijdens dit interview sprak je met een opvallend zachte stem. Heb je dat altijd gedaan.

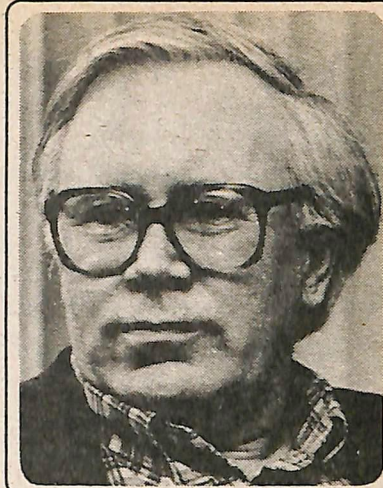
Dat zal wel ja, maar het was nooit een probleem. Ik ben altijd een mompelaar geweest.

Gebeurt het wel eens dat je buiten zinnen raakt, en dat je onsamenvangende zinnen uitroept?

Alleen als één van m'n twee kleine kinderen hun kop stoot, dan schrik ik heel erg en roep: „Godverdomme!”

Martin Šimek
Anne Branbergen

TRIJFEL

door nico scheepmaker

Taboes

Van de week ben ik geïnterviewd door Martin Šimek voor 'De humanist'. Hij vroeg of ik mijn Trijfels voor de GPD anders, voorzichtiger schreef dan mijn stukken voor Vrij Nederland. Ik verviel in gepeins. Je schrijft voor Vrij Nederland onweerlegbaar voor een ander publiek dan voor de Nieuwe Noordhollandse Courant of Tubantia. In de loop der jaren heb ik geleerd dat er bepaalde gevoeligheden zijn (die ik niet kan navoelen), die je beter kunt omzeilen. Wist u bijvoorbeeld, dat het woord 'reïncarnatie' taboe is bij de NCRV, tot op de huidige dag? Daarom schrijf ik, als het in wezen weinig verschil maakt, liever 'in vredesnaam' dan 'in godsnaam'.

Een ander taboe is de dood. Daar maak je geen grappen over. In Propria Cures-kringen (het Amsterdamse studentenblad) schrikt men niet terug voor een grap ten koste van landelijk bekende nabestaanden van wie een echtgenote op tragische wijze is overleden: ik formuleer het maar zo omzichtig mogelijk. Eén keer ben ik daar zo kwaad over geworden — toen betrof het niet Propria Cures maar een tijdelijk satirisch blad — dat ik er wijselijk van afgezien heb erover te schrijven. Het gewraakte stukje zou er een honderdvoudige verspreiding door hebben gekregen, waardoor het alleen maar erger was geworden.

Allooi

Maar als deze beide taboes, God en de Dood, elkaar nu eens opheffen, wat dan? Ik kan me de schrikreactie van het Brabants Nieuwsblad indenken dat een ultrakorte ingezonden brief van de heer Schneijderberg uit Roosendaal weigerde. Motief: 'een dermate laag allooi', etcetera. De brief: 'Kan is dood. Nu Corrie Vonk nog'. Smakeloos, inderdaad. Maar Wim Kan zelf schreef eens: 'God is dood en nou de gelovigen nog'. De heer Schneijderberg: „Hieruit blijkt dat de levende Kan zich wel grapjes mag veroorloven ten koste van een dode God en Zijn beminden, maar dat de levende God zich geen grapjes mag veroorloven ten koste van een dode Kan en zijn beminde”.

En ik moet zeggen: Schneijderberg scoort hier een punt.

Het verhaal dat ik u hieronder ga vertellen heb ik geschreven naar aanleiding van de film *HANS – het leven voor de dood*. Toen ik die film zag, merkte ik namelijk tot mijn verbazing dat in het verstikkende labirynth waarin *Hans van Sweeden* zich bewoog, er ook een smal pad was dat mijn weg kruiste, – ofschoon ik pas tien was toen hij stierf.

Hans van Sweeden was een typisch voorbeeld van de na-oorlogse wederopbouw avant-garde. Hij was een dichter die het treurige deuntje van Hans Lodeizen meezong; hij was een schrijver wiens talent nog niet werd gehinderd door enige relativisering; hij was een componist die voor wat hij wilde uitschreeuwen al wel de dissonanten vond, maar nog niet de orkestratie. Een door het existentialisme besmette bohemien, een figuur uit Nescio als die over de jaren vijftig had geschreven. Een voorloper van provo, een junk, een meedogenloze jongen in de Reviaanse betekenis – de etiketten die op hem mogelijkwerwijs van toepassing zouden zijn, werden pas gevonden na zijn zelfmoord.

Louis van Gasteren, filmregisseur die in de „cercle” van Hans van Sweeden verkeerde, heeft terecht gemeend om een film over deze jongen te moeten maken. Waarom? Hij zegt: „Ik denk dat al die mensen die Hans hebben gekend in hem elementen herkenden uit hun eigen wensdromen; dat ze in die jongen altijd ietsh erkenden van: ik wou dat ik zo kon leven, ik wou dat ik me zo kon gedragen. Hij werd door velen benijd, terwijl wij weten dat die jongen zo ontzettend eenzaam is geweest vanaf zijn jeugd.”

Hans was 23 jaar toen hij stierf. Hij was eigenlijk nog met z'n jeugd bezig. Een jeugd die zich afspeelde in de jaren vijftig.

De oorlogswonden zijn dan nog niet geheeld, maar zitten wel al dicht. De jeugd wil zich ontworstelen aan de genoeglijke, kleinburgerlijke konventies van hun ouders. Je kon toen nog op elke straathoek een taboe vinden dat masochistisch vroeg om omver getrapt te worden. Voor de jongeren was iedereen boven de vijftig verdacht en terecht, want de ouderen werden nog steeds beheerst door irrationele angsten. Koude oorlogssfeer. De kinderen van de oorlog hadden daarentegen een onverzadigbare honger naar vrijheid.

Sartre formuleerde die vrijheid voor hen: „Je bent gedoemd om vrij te zijn, want je kiest voortdurend. Wat je bent wordt bepaald door wat je doet.”

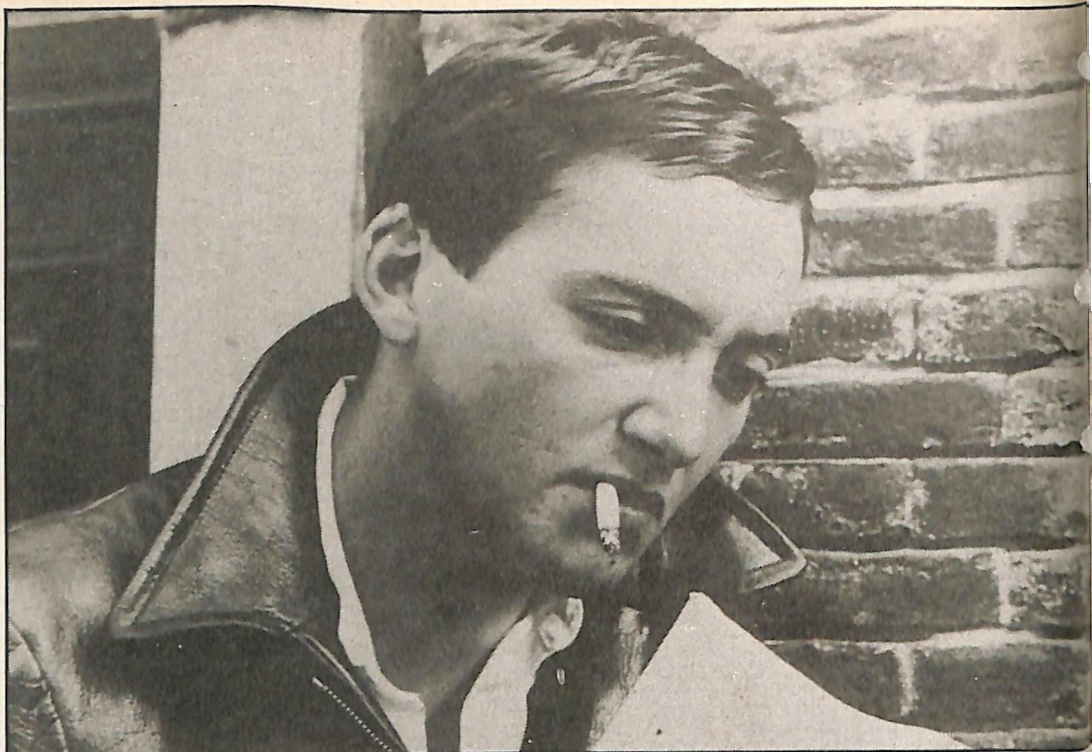
Een mooie tijd: alles kon opnieuw worden uitgevonden.

Om iets uit te vinden moest je experimenteren.

Er werd dus ook met een wijze van leven geëxperimenteerd.

Hans van Sweeden deed dat.

Theodor Holman over de film *Hans*

Hans van Sweeden: onverzadigbare honger naar vrijheid

WAT EEN REDEN IS IS TEGELIJK EEN RE

Het geweer

Ik was tien jaar.

Ik woonde op de Willemsparkweg in Amsterdam.

Mijn boezemvriend – even oud als ik – woonde naast mij. We kwamen veel bij elkaar over de vloer en ik herinner me dat ik het vreemd vond dat, ofschoon hij en ik even oud waren, onze ouders zo verschilden, vooral in leeftijd. Mijn boezemvriend had jonge ouders: een mooie moeder die net zo oud was als mijn zusster en een aardige vader.

Hoewel die vader. . . De vader van Bart – zo heette mijn vriendje – was niet zijn eigen vader. Wie zijn echte vader was, wisten wij niet. Hoe dat precies kon, heb ik destijds niet begrepen, maar ik begreep wel dat het heel zielig was. Ik herkende in Bart het jongetje van de kinderboeken die mijn ouders mij voorlazen: *Kruimeltje*, *Oliver Twist*, *Alleen op de wereld*. . .

Op een keer nam Bartje me mee naar zijn huis. Hij wilde me iets laten zien. Hij had – in tegenstelling tot mij – een sleutel van zijn huis, want zijn ouders waren er vaak niet.

Ook deze keer was het huis verlaten. We slopen de lange trap op en Bart trok me geheimzinnig mee naar de werkkamer van zijn vader. „Ik laat je nu iets zien, wat je nog nooit gezien hebt.” Hij opende een kast en haalde daar een

langwerpige linnen zak uit tevoorschijn.

„Dit is het geweer van mijn vader.”

Ik schrok toen ik het ding zag: 't was zwaar en mooi. Een prachtige gevlamde kolf.

„Doet ie het?” vroeg ik. Bart knikte.

„Hij is inderdaad geladen.” We overwogen of we het geweer eens zouden proberen. Maar waar? In huis kon niet, want volgens Bart waren de kogels in staat een muur omver te laten vallen. Uit het raam schieten was link, want het was altijd nogal druk op de Willemsparkweg. Het enige wat overbleef was aan de tuinkant van het huis uit het keukenraam te vuren. Maar toen puntje bij paaltje kwam, durfden we beiden niet. Wat mij betreft overheerste de vrees dat we een dier, een mus of een kat, of één van die honden van Mevrouw Grewel konden raken, en dat wilde ik niet op m'n geweten hebben. We zetten het geweer terug.

Een paar maanden later zou Hans van Sweeden daarmee zelfmoord plegen.

„Er bestaat maar één werkelijk ernstig filosofisch probleem: de zelfmoord,” zegt *Albert Camus* in de *Myte van Sisylus*. En hij vervolgt: „Oordelen of het leven wel of niet de moeite waard is geleefd te worden, is antwoord geven op de fundamentele vraag van de filosofie. Al het andere komt pas daarna.”

ns - het leven voor de dood

Louis van Gasteren: Verwondering over Hans' zelfmoord

OM TE LEVEN, DEN OM TE STERVEN

Hans van Sweeden oordeelde dat zijn eigen leven zinloos was.

Ik vermoed dat Louis van Gasteren zich over dat dramatische besluit verwonderde. Als er iemand was die zijn eigen leven zin gaf, dan was het Hans. Juist hij had zich een attitude aangemeten van de komplette vrijheid: hij schreef, dichtte, componeerde, was aantrekkelijk, humoristisch, onderhoudend. Hij leek voor alles talent te hebben. Hij gaf, door zijn gedrag, ook het leven van anderen zin. Ze trokken zich aan hem op, ze lieten zich door hem inspireren. „Is Hans er ook?” was de eerste vraag als de kliek die zich om hem heen had verzameld, elkaar in de kroeg tegenkwam. Zonder hem was men geen groep. Hij was een anker. Waarom was juist voor hem het leven nutteloos gebleken? Hij had verschillende redenen om te blijven leven. Misschien wel meer dan de anderen.

Het is weer Camus die in hetzelfde boek zegt: „Wat een reden om te leven wordt genoemd, is tegelijk een uitstekende reden om te sterven.”

Zelfde keuzes als Hans

Het leven voor de dood, is de subtitel van Van Gasterens Opus Magnum. Door middel van vraaggesprekken met ouders, leraren, vrienden en bekenden, tracht Van Gasteren het onontkoomba-

re van Hans' besluit te treffen.

Maar tegelijkertijd, in dat zoeken naar Hans' motieven om zelfmoord te plegen, komen er nog enkele andere problemen naar boven drijven.

Hoe zijn die precies ontstaan?

Louis van Gasteren heeft daarover in interviews zelf het één en ander verteld. Hij wilde aanvankelijk niets anders dan een documentaire maken over de persoonlijkheid Hans van Sweeden. Daartoe sprak hij met enige bekenden en al snel kwam hij met zo'n negentien uur aan materiaal te zitten. Maar er gebeurde ook iets anders. Niet alleen werd Van Gasteren gekonfronteerd met de persoonlijke problemen en achtergronden van zijn gesprekspartners – juist door die gesprekken kwam zijn eigen problematiek bloot te liggen.

Drie vraagstukken vroegen om een oplossing: Waarom pleegde Hans zelfmoord? Waarom hebben Louis van Gasteren en „de spelers” die hij voor de camera haalt géén zelfmoord gepleegd? En wat hebben de filmer en de anderen dan nog van hun eigen leven gemaakt na de dood van Hans?

Allengs wordt in deze – voor mij aangrijpende – film duidelijk dat Van Gasteren zich enorm identificeert met zijn onderwerp, maar ook: dat hij zich in die tijd enorm heeft geïdentificeerd met Hans. Hij had dezelfde keuzes gemaakt. Ook Van Gasteren wilde ontdekken waar de

grenzen van zijn vrijheid lagen. Ook hij gebruikte drugs en ook zijn verleden drukte zwaar. Maar in die ene definitieve keuze tussen zinloos en zinvol ging hij niet met Hans mee.

De montages van de vraaggesprekken die Van Gasteren laat zien (ik heb de film helaas maar één keer bekeken), lijken mij vertakkingen, zijpaden van het eigenlijke onderwerp: Hans. Door Hans te beschrijven aan de hand van collages van ieders persoonlijk verleden, krijg je het effect van één grote verantwoording.

Ik bedoel dit: doordat er al zo'n twintig jaar is verstreken na Hans' dood, heeft ieder die met hem te maken had de mogelijkheid om eens afstandelijk te bekijken wat ze nu eigenlijk geogst hebben van wat ze destijds zaaiden. Ze bekijken zichzelf, verklaren zichzelf en geven daarmee indirect zin aan hun bestaan, hoe triest dat bestaan vaak ook is. Zo zegt de laatste vriendin van Hans: „Ik vind het alleszins de moeite waard om toch maar door te gaan. Ik heb ontzettend goeie ervaringen, ik heb hele afschuwelijke ervaringen. Maar ik ben ontzettend blij dat ik ze heb. Ik ben er.” Destijds vond ze blijkbaar niet dat ze er was. Dat zegt overigens de moeder van Bart, mijn boezemvriend.

En het klopt, want ze was er zelden – voor hem.

In de film scheert Van Gasteren zijn baard af. Een symbolische daad – hij durft rond voor zichzelf uit te komen. Hij is „volwassen”.

Deze film had voor hem duidelijk een therapeutische functie; ook hij heeft zich moeten verdiepen in zijn eigen motieven om geen zelfmoord te plegen. Het maken van zo'n film bijvoorbeeld geeft zin aan het absurde bestaan.

En? Waarom pleegde Hans van Sweeden nu wél zelfmoord? Wat was het exakte motief? Was het de liefde waarmee hij niet uit de voeten kon? Was het de beklemming van zijn verleden? Schuldgevoel? Ervoor hij als geen ander de walging van het bestaan? Zag hij de beperktheid van zijn talent? Zijn onvermogen om de hooggespannen verwachtingen in te lossen? Was het de daad van een losgeslagen romanticus? Die vraag is niet precies te beantwoorden.

Hij is ook niet van belang.

De film *Hans – het leven voor de dood* laat zien hoe anderen, hoe schlemielig ook, hun leven aanvaardden.

Sommigen zijn burgerlijk geworden. Anderen zijn eenzaam, of verward of hebben het gemaakt. Zo had het Hans ook kunnen vergaan, maar hij wenste zo'n leven niet te leiden.

Het leven voor de dood begint namelijk pas als je die ene dramatische keuze juist niet hebt gemaakt.

Theodor Holman

De volledige tekst van de film met meer dan 100 foto's is verschenen (onder dezelfde titel) bij uitgeverij Tabula. f 27,50.

Verder is het boek „De mooie stad” geschreven door Hans van Sweeden verkrijgbaar en de door hem gekomponeerde muziek onder de titel „Dode duiven vallen om mij heen”.

De lotgevalen van een geëmancipeerde man

Alternatief leven is best wel moeilijk. Dat ondervindt Tejo die van identiteitskrisis naar relatieprobleem hobbelt en verstrikt raakt in het modieuze web van het alternatieve gebeuren.

In deze voorpublicatie zien we Tejo en zijn vriendin Eva worstelen met het verschijnsel huiselijk geweld, maken we de verjaardag van zoonlief Tjarda mee en lezen we zijn kijk op de progressieve opvoeding die hij geniet. Het boek (half oktober verkrijgbaar in de boekhandel) is geschreven door Koos Meinderts en Harrie Jekkers die sinds kort de achterpagina van de „Humanist“ voor hun rekening nemen.

Door de knieën

Tejo had een ontzettende crisis achter de rug. Met Eva, zijn vriendin. Nou ja, zijn vriendin. Dat klonk zo bezitterig, vond hij.

Ze zaten aan het ontbijt. Tjarda, hun zoon, was al naar school. Zwijgend lepelde Eva van haar kwark met müsli. Opeens bleef haar lepel steken, halverwege haar kwark en haar mond. Ze keek Tejo aan. Sekondenlang. Verlegen met de situatie nam hij kwa houding een forse hap van zijn volkorenbeschuit.

„Tejo je kraakt“, zei Eva veelbetekenend. Ze stond op en zei: „We hebben het er nog wel over. Ik moet naar kollege.“

Ze trok haar jas aan en de deur achter haar dicht. Verbaasd veegde Tejo de volkorenkruimels uit zijn baard. Hij kreeg geen hap meer door zijn keel.

„Tejo, je kraakt.“

Dat ene zinnetje bleef de hele dag door zijn hoofd spelen. Van het huishouden kwam niets terecht. Zelfs het stofzuigen, waarin Tejo normaliter erg veel van zichzelf als persoon in kwijt kon, ging die morgen totaal buiten hem om.

„Tejo, je kraakt.“

Hij pakte de krant, maar het nieuws drong niet echt tot hem door. De buitenwereld leek verder weg dan ooit. Tot zijn oog viel op een artikel over een conferentie waarin vrouwen haar ervaringen over porno, verkrachting en huiselijk geweld aan elkaar konden uitwisselen. Zijn blik fixeerde zich op de woorden „huiselijk geweld“. In gedachten hoorde Tejo de stem van Eva weer.

„Tejo, je kraakt.“

Bedoelde Eva dat met haar verwijt over dat mannelijke happen van hem, dat maskuline kraken?

Maakte ook hij zich schuldig aan huiselijk geweld? 's Avonds sprak Tejo zijn bange vermoedens uit tegen Eva. Ze keek hem aan, knikte en verweet hem duizend-en-een vormen van huiselijk geweld, variërend van het hoorbaar ritselen met de krant tot het malle chauvenistic doortrekken van de weecee.

„En waar ik nog het meeste moeite mee heb“, besloot Eva, „is dat je altijd met je rug naar me toe slaapt. Voor mijn gevoel spreekt daar een enorme vrouwenhaat uit.“

Tejo kon niets anders dan Eva gelijk geven en beterschap beloven, maar toen begonnen de problemen pas echt. Diezelfde nacht nog. Hij lag met zijn gezicht naar Eva toe. Maanden geleden had hij haar voor het laatst zien slapen. Wat was ze mooi zoals ze daar lag. Zijn gemoed stroomde vol. Oude herinneringen kwamen boven.

„Tejo, je kijkt. Ik voel het“, sprak Eva vermanend. Tejo kon de slaap niet vatten. Woelend bracht hij de nacht door. Telkens wanneer hij zijn ogen sloot zag hij beelden van vroeger, als vergeelde foto's van een bijne vergeten verleden. Tegen de ochtend kon hij de verleiding niet langer weerstaan. Aarzelend strekte hij zijn hand uit en streelde zachtjes Eva's haar. Even, heel even maar.

Geschrokken trok hij zijn hand terug.

Jezus. . . wat baalde hij van zichzelf. Al in zijn eerste poging om huiselijk geweld te vermijden, verviel hij in hanige ongewenste intimiteiten.

Hij maakte Eva wakker.

„Eva, ik heb je aangerakt“, bekende hij.

Ze schudde haar hoofd.

„Jullie mannen kunnen ook maar aan een ding denken“, zei ze. Zwijgend stond Tejo op en met zijn kussen onder zijn arm liep hij naar beneden. Vlak voor hij op de ribfluwelen zitelementen in slaap viel, wist hij: „Ik heb hulp nodig.“

Naakt zat Tejo op een klapstoel. Het licht ging uit en de groepsleider van de cursus „Libido-Reduktie“ startte de dia-serie „De vrouw als lustobject“ die begon met een kleurendia van Margaret Thatcher geprojecteerd tegen de achtergrond van de Big Ben en eindigde met een pornografische prent van twee dampende negerinnen op witte gimpies. De spanning was te snijden. De kursisten kregen het hard te verduren.

Na afloop, tijdens de informele napraat aan de bar, kreeg Tejo een complimentje van de cursusleider. Pas na de negende dia, een zwart-wit foto van Doris D van de Pins, kreeg Tejo een lichte erektie, terwijl de meeste kursisten al hadden afgehaakt bij dia 4: Willy Dobbe.

Ook in de privé-sfeer begon Tejo aan zichzelf te werken. Met een koude washand om zijn piem, kroop hij 's nachts naast Eva. Het hielp. Zonder Grote Gevolgen sliep hij met zijn Kleine Verschil gericht op Eva binnen vijf minuten in. (Tejo's grap hierover: het probleem in de piem smoren, vond Eva erg flauw.) Na drie weken van moeizaam bevochten suksessen en dapper genomen hindernissen, sloeg de regressie genadeloos toe. In het grote gevecht verloor Tejo oog voor het kleine detail. Herhaaldelijk trok hij de deur te hard achter zich dicht: huiselijk geweld. Eva in alle staten. Sussend nam hij haar in zijn armen: ongewenst intiem.

„Sorry, schatje“, reageerde hij totaal in de war.

„Je verkracht me met woorden“, jammerde Eva: huiselijk geweld op het hellende vlak van vrouwenmis-handeling zelfs.

Tejo was ten einde raad. Hoe moest hij in godsnaam deze vicieuze cirkel van huiselijk geweld en ongewenste intimiteiten doorbreken. Hij kwam er alleen niet uit en maakte zijn probleem na enige aarzeling in de libido-groep bespreekbaar.

De groep maakte een rondje, waarna de cursusleider samenvattend zei: „Mannen zijn op een enkele uitzondering na, langer dan vrouwen. Dit fysiek neerkijken leidt tot psychies neerkijken, tot vernedering en uiteindelijk tot vrouwenhaat: de bron van huiselijk geweld en ongewenste intimiteiten.“ Tejo wist genoeg. Hij nam zich voor om in Eva's bijzijn een beetje door zijn knieën te zakken. Eva vond het een prima idee. Buiten op straat liep Tejo voortaan naast de stoep, op de rijweg zodat hun gelijkheid ook nog iets natuurlijks kreeg. De resultaten waren verbluffend. Tejo en Eva hadden het gevoel alsof ze net als vroeger, weer op dezelfde golflengte zaten. Natuurlijk had Tejo er af en toe best moeilijk mee. Op een keer zelfs was hij in een zwak moment heel even op de weeccebril gaan staan.

Alles heeft zijn tijd nodig, hield Tejo zichzelf voor en ging vervolgens op goede voet verder.

Ook op de cursus maakte hij vorderingen. Op de vierde bijeenkomst kreeg hij pas een trage trilling bij de topless-dia van Vanessa, voor wie hij merkwaardig genoeg een sterke antipatie koesterde.

„Zeer waarschijnlijk lijdt je aan een madonna-hoer kompleks“, zei de cursusleider. „Het willen vrijen uit minachting“, verduidelijkte hij.

Tejo krabde zich in zijn baard.

„Een madonna-hoer kompleks“, fluisterde hij voor zich uit.

De cursusleider legde een hand op zijn schouder.

„Als man raak je niet uitgewerkt aan jezelf“, zei hij, Tejo in gedachten achterlatend.

Little Big Mac

„Daar is-ie dan!“, schreeuwde Tjarda en zette de nog warme worteltaart met een klap op tafel.

Bij het zien van zijn jarige zoon moest Tejo onwillekeurig terugdenken aan de dag waarop Tjarda was geboren, dertien jaar geleden al weer.

Moest hij weer denken aan al die fijne gesprekken met Eva over de gevaren van een postnatale depressie, aan dat soms best wel moeilijke gevoel van samenlijdelijkheid bij het inzetten van de eerste weeën, aan het synchrone, solidaire meepersen met Eva waardoor Tjarda ook een beetje uit hem was geboren. Maar ook, vlak na de geboorte, aan die spanning in de ogen van Eva, die speedig omsloeg in teleurstelling toen Tejo haar boordevol plaatsvervangende schaamte had moeten bekennen: „Het is een jongen.“

Dat alles en nog veel meer kwam bij hem boven, toen hij Tjarda de grootste taartpunten zag uitdelen aan zijn vriendjes en vriendinnetjes en zelf als laatste de kleinste nam.

„Tjarda, onze zoon“, dacht Tejo. „Met zijn dertien jaar, zo aarzelend aan het begin nog, maar toch al een eigen persoontje, met hele eigen dingetjes.“

Valentijn, het neefje van Tjarda, rook onderzoekend aan zijn taartpunt. Tjarda schoof wat dichterbij. De band die Tejo voelde met zijn zoon, zag hij veel meer als een gelijkwaardige vriend-vriend relatie, dan

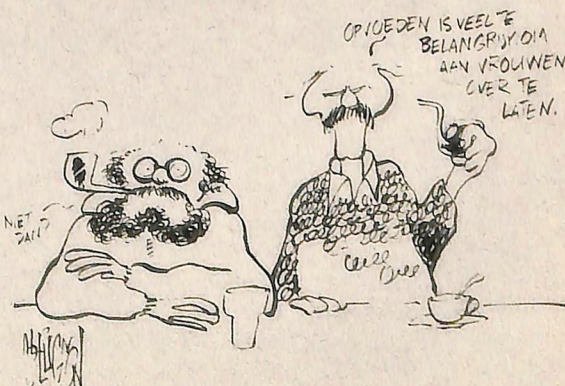
SLUIPENDE VERRECHTSING

ROBBI EN THEODOR VAN DE MANNENPRAATGROEP
„HUN STRID, ONZE STRID“ IN RAAMSDONKSVEER VINDEN...

...DAT MEER MANNEN HUN KINDEREN
MOETEN VERZORGEN.

als een structureel onderdrukkende vader-zoon verhouding, die hij zo pijnlijk kende uit zijn eigen jeugd. Tjarda duwde Valentijn met zijn neus tussen de warme wortelen. Valentijn poetste zijn brilleglazen schoon, greep de restanten van zijn taartpunt en smeet deze in de richting van Tjarda die op tijd bukde zodat Midas de volle laag kreeg. Tejo probeerde zich zo afwezig mogelijk op te stellen. Volwassenen, vond hij, zijn zo gauw geneigd om vanuit hun eigen normatiek het gedrag tussen kinderen te structureren. Taartpunten vlogen door de kamer. Met warme belangstelling volgde Tejo het spontaan, creatieve proces.

Eva streelde Yang die uitgeteld in de hoek van de keuken lag.

„Moet je tocht eens kijken, dat arme dier is doodziek van die taart.”

Tejo maakte een kiwi schoon en vertelde Eva over het verloop van het feestje.

„Hebben ze Valentijn opgesloten in de vrieskist?” onderbrak ze hem verbaasd. „En jij hebt niks gedaan?”

Tejo zweeg.

„Je weet toch”, zei Eva „dat Valentijn lijdt aan depressieve neigingen tot zelfdoding?”

Dat was Tejo ontgaan.

„Dacht jij dat Valentijn afgelopen winter toevallig drie keer op één dag door het ijs is gezakt? Die jongen staat niet voor niets elke donderdag zwijgend tussen de vuilniszakken, in de hoop ook vermalen te worden.”

Terwijl Tejo verdiept was in een artikel over de androgyne mens in het nieuwste nummer van *Manentaal* en Eva zich liefdevol ontfermde over Yang, koos Tjarda boven op zijn kamer een passende titel voor zijn opstel dat hij de dag erop moest inleveren. „Bij ons thuis”, schreef hij op het lege proefwerkblaadje. Hij dacht even na en pende aan één stuk door.

Het ergste wat je als kind kan overkomen, is geboren worden in een progressief gezin. Het begint al met die naam die ze voor je verzinnen: Tjarda, Valentijn, Midas, Dylan. Hoe komen ze erop. Als je dan met gymnastiek niet zo goed kan meekomen dan heb je geen leven op school. Op straat loop je ook al zo voor schut met die achterlijke zelfgemaakte kleren. Ik lijk af en toe wel een wandelende hobbezak. Alsof mijn ouders, „zeg maar Eva en Tejo”, geen geld genoeg hebben voor een leren broek of een lekker stoer jekkie. En dan dat eten. Niet te vreten. Müsli, Kikkererwten, loodszwaar zuurdesembrood, gierst, linzen. Het lijkt wel oorlog. Vind je het dan gek dat ik dan de eerste de beste snackbar invlucht, om me helemaal vol te proppen met hawaii-burgers en Big Macs? Zelfs op je verjaardag word ik nog gepest met dat gore lakto-vegetarische groenvoer en zelfgebakken worteltaarten.

Trouwens, de school die Tejo voor me heeft uitgekozen daar leer ik ook niks. Altijd maar dat softe gezever: „Wat vind je er zelf van?” Nooit mag je eens lekker in je eentje werken. Altijd maar in een groep. Nooit eens iets lekker uit je hoofd leren, om uit te kunnen sloven dat je alles weet. Negens en tienen halen, is er ook niet bij. Een „erg goed” kun je krijgen, of een „doet leuk mee”. Dan heb ik nog liever een drie. En altijd maar praten. Oeverloos praten. Doodziek word ik ervan. Speelgoed ook zo’n ramp. Vroeger kreeg ik van die wezenloze lappen poppen, om al van jongsaf aan te leren knuffelen. Alsof je dat moet leren. Spelletjes om te winnen, om te kijken

wie het snelste, het eerste of het sterkste is, schijnen niet meer te bestaan. Zelfs op verstoppertje spelen hadden ze iets tegen. Dat moest „Amnesty Internationaltje” worden. Zoek de vermiste kinderen. Ook de teevee vind ik niks aan. Altijd maar naar de IKON kijken. En natuurlijk na de uitzending napraten met je ouders over dat gelul van die bekakte Hilversumse Tjarda’s en Valentijns.

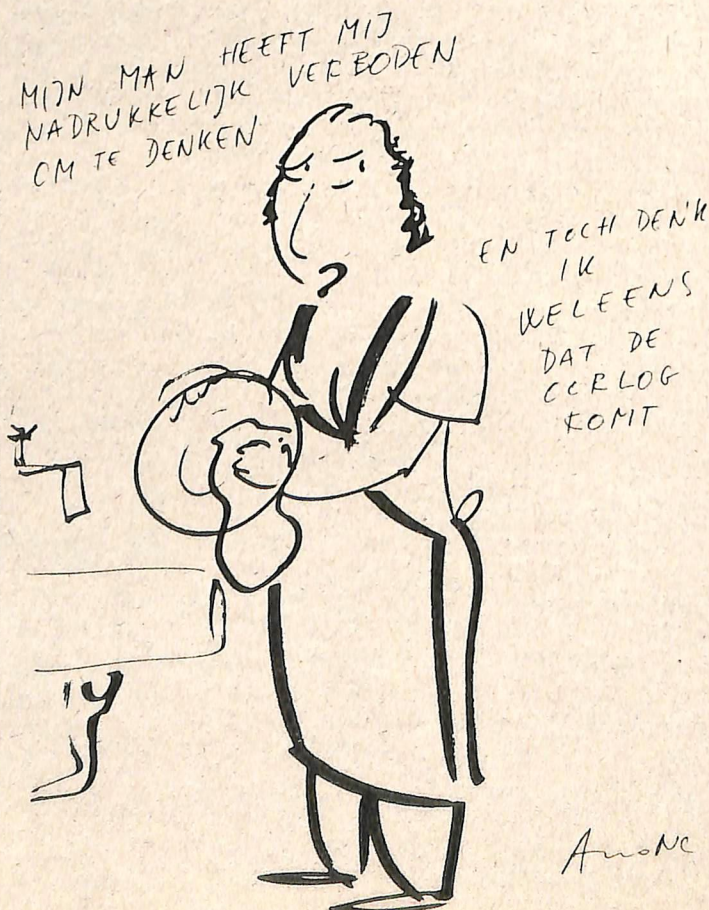
Kinderboeken, nog zoiets. Over kinderen die het niet pikken dat hun speelplek een parkeerhaven wordt. En dan maar met zijn allen met spandoeken sterk gaan staan. En als die schrijvers helemaal niets meer weten te verzinnen, schrijven ze vlug een hoofdstuk waarin een meisje slaande ruzie krijgt met een overdreven lefgozer die zonodig op zijn nummer gezet moet worden. Altijd wint het meisje. En of je wilt of niet, van de ene op de andere dag maken ze je lid van Kindervuist of van die alternatieve zeehondenklup. Alsof ik daar van wakker lig. Maar het ergste is nog wel dat stomme gedemonstreer. Ik denk dat ik het afgelopen jaar al vier keer voor schut heb gestaan, tussen die vervelend opgewekte kernenergie-demonstranten. Met zo’n stom ballonnetje. Dodewaard. Ik kan dat dorp niet meer zien.

Ik wou dat mijn opa nog leefde. Die was tenminste normaal. Die kon te gek vertellen over de tweede wereldoorlog.

Tjarda las zijn opstel niet meer door.

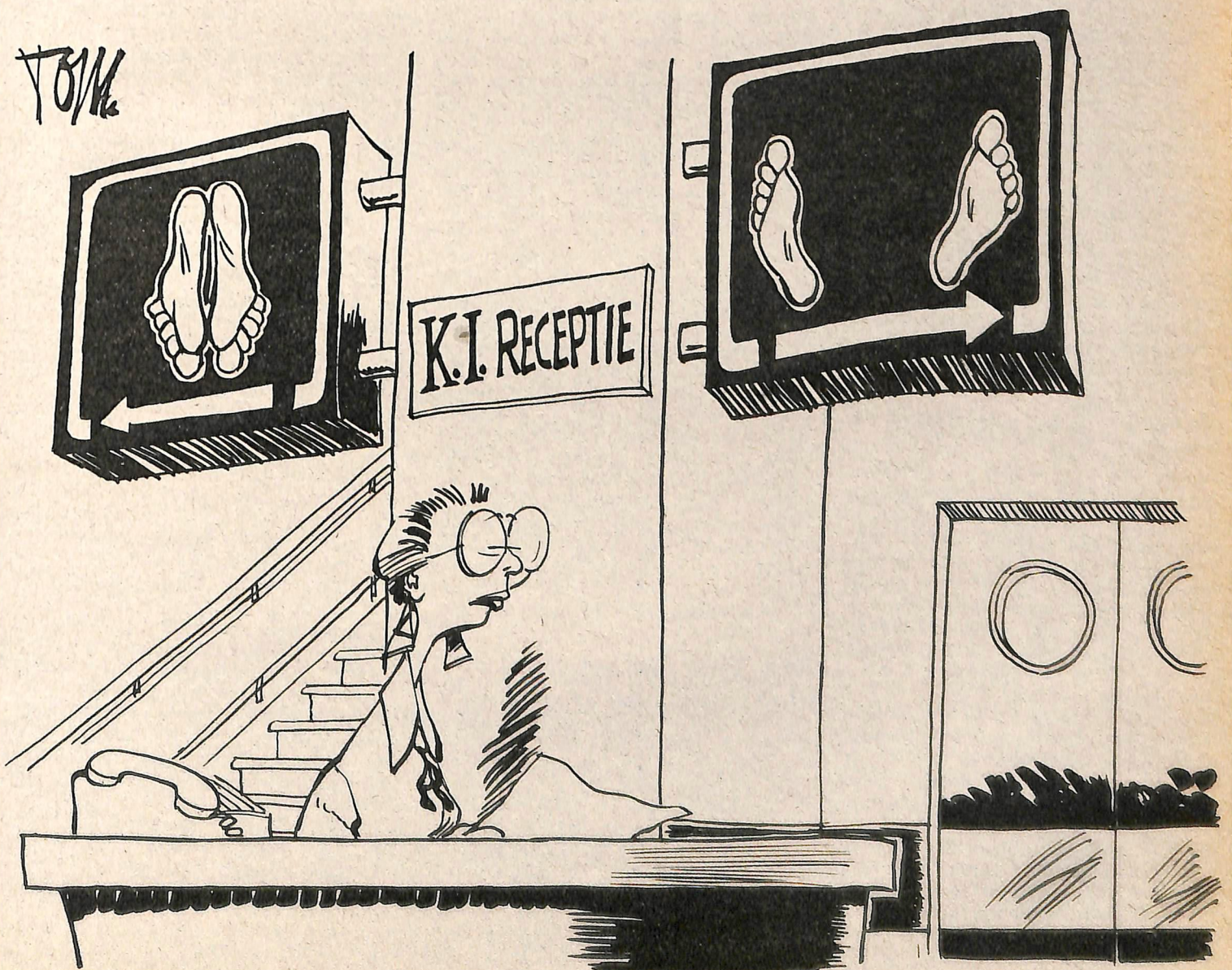
Beneden in de tuin achter het huis, keek Tejo hoe hoog het water in de raintainer stond.

Tejo de lotgevallen van een geëmancipeerde man, geschreven door Koos Meinderts en Harrie Jekkers is begin oktober verkrijgbaar in de boekhandel. Prijs ongeveer f 17,50. Uitgeverij De Harmonie.

K.I. KUNSTMATIGE INSEMINATIE

Vaak is het een goed bewaard geheim tussen man en vrouw en ook de donors lopen niet te koop met hun vrijgevigheid. Daardoor is nauwelijks bekend dat per jaar meer dan duizend zogenaamde „diepvriesbabies“ worden geboren. Kunstmatige inseminatie (het bevruchten van een vrouw met het zaad van een man zonder dat er geslachtsverkeer plaatsvindt) klinkt veel mensen dan ook onbekend en bar tegennatuurlijk in de oren. Dat is eigenlijk vreemd, want er is maar weinig kunstmatigs aan. Immers, de versmelting tussen zaadcel en eikel zelf gebeurt op volstrekt natuurlijke manier. Het verschil met de natuur zit 'm in het feit dat de totstandkoming van die versmelting niet via geslachtsgemeenschap plaatsvindt en dat het zaad meestal niet afkomstig is van een partner maar van een anonieme donor. En daarmee zitten we dan gelijk in de ethische problemen die deze ingreep oproept. Vragen als: welke vrouwen worden geaksepteerd, en wie wordt om wat voor reden afgewezen? En de donors, van welke man is het sperma welkom en van wie niet? Ook hier, net als bij abortus en euthanasie, zien we de ethische twisten hoog opblazen. Met het verschil dat het bij kunstmatige inseminatie gaat om leven géven en niet om leven nemen. Vraag blijft bij de op dit terrein steeds voortschrijdende medische ontwikkelingen: willen we wel wat we kunnen. Eric de Kluis bezocht een NVSH-kliniek die zich bezighoudt met kunstmatige inseminatie en had er een vruchtbaar gesprek.

Ethische vragen rondom selectie van vrouwen en eisen aan donors

Station Zwolle. Ik stap uit de sneltrein waarmee ik net uit Utrecht ben gekomen. Buiten het station kom ik erachter dat ik het adres van de NVSH-kliniek, waar ik een afspraak heb voor een interview, kwijt ben. Ik kijk eens om me heen aan wie ik zal vragen waar de kliniek zich bevindt. Aan die groep jongelui op dat muurtje? Nee toch maar niet, ze mochten eens denken . . . Ik betrap mezelf erop dat ook ik niet ongevoelig ben voor de taboes die er rond instellingen als de NVSH en haar activiteiten als abortus, sterilisatie, behandeling van geslachtsziekten én kunstmatige inseminatie bestaan. Vooral het laatste, kunstmatige inseminatie klinkt veel mensen tegennatuurlijk in de oren. Dat is eigenlijk vreemd, want er is maar weinig onnatuurlijks, kunstmatigs aan.

Schijnheiligheid

De versmelting tussen de zaadcel en de eicel gebeurt op een volstrekt natuurlijke manier. Wat vooraf gaat aan de versmelting wijkt echter wel af van de natuurlijke manier. Bij kunstmatige inseminatie van de echtgenoot is die afwijking het kleinst. Deze ingreep wordt toegepast als de bevruchting niet via de natuurlijke weg kan verlopen (door seksuele stoornissen als erectieproblemen of penetratieangst). Weinig medici en ethici hebben zich in de afgelopen twintig jaar dan ook druk gemaakt over deze vorm van inseminatie.

Morele verontwaardiging in termen als „overspel door af scheiding van erfmatieraal van een derde binnen de tweeenheid van man en vrouw“ hebben dan ook geen betrekking op het deze wijze een handje helpen van de natuur. Bij de kunstmatige inseminatie van het

De K.I.- behandeling

Het slagen van de kunstmatige inseminatie is voor een belangrijk deel afhankelijk van een zo goed mogelijke voorspelling van de ovulatie, de eisprong. Wanneer de periode waarin de eisprong plaatsvindt zo nauwkeurig mogelijk is vastgesteld – meestal is dat de twaalfde of de dertiende dag na de eerste dag van de menstruatie – kan de behandeling beginnen.

Eerst wordt een zogenaamd „cupje“ met daaraan een slangetje op de baarmoedermond geplaatst. Vervolgens wordt met een spuit het ontdooide sperma (het sperma wordt bij de kliniek bewaard onder een temperatuur van 198 graden onder nul) in het slangetje gespoten. Deze behandeling wordt vervolgens in een half jaar tijd nog vijf maal herhaald. Ongeveer 50% van de behandelde vrouwen wordt binnen een half jaar zwanger. De inseminaties kosten in totaal f 600,-.

zaad van een donor ligt dat echter heel anders. Hierbij wordt het zaad van een onbekende man bij de vrouw ingebracht. In het begin van de zestiger jaren weigerden meer dan negentig procent van de gynaecologen hun medewerking aan deze ingreep in de natuurlijke gang van zaken. In die jaren pasten men kunstmatige inseminatie op een nogal schijnheilige manier toe. Het was toen gebruikelijk het sperma van de donor te mengen met het onvruchtbare zaad van de echtgenoot. En verder moesten echtparen kort voor de inseminatie gemeenschap hebben gehad. Hierdoor was het nooit met honderd procent zekerheid te zeggen of het kind uiteindelijk toch niet tot stand was gekomen met het zaad van de echtgenoot.

Verskil in opvattingen

In de laatste tien jaar is de kunstmatige inseminatie enigszins uit de schemer van de anonimiteit geraakt. Bij de inseminatie-klinieken, bij ziekenhuizen en bij partikuliere gynaecologen levert het nog nauwelijks ethische problemen op. Uiteraard bestaat er wel verschil in opvatting over wie er via door middel van kunstmatige inseminatie mag worden bevrucht en welke eisen er aan spermadonors moeten worden gesteld. Over deze gevoelige zaken bestaan geen wettelijke regelingen of afspraken. Daardoor zijn vrouwen vaak overgeleverd aan de moraal, de mens- en maatschappijvisie van de behandelende artsen en gynaecologen.

In dit verband zijn de opvattingen van de Groningse gynaecoloog dr. J. Kremer, bijzonder hoogleraar in de leer van de menselijke vruchtbaarheid aan de Rijksuniversiteit van Utrecht, zeer omstreken. Kremer insemineert bijvoorbeeld niet bij ongehuwde vrouwen. In een interview met Elseviers Weekblad (1979) zegt de Groningse gynaecoloog: „De groep oudere donors die ik heb – gehuwd, kinderen, een hechte gezinsrelatie – verbinden aan het gezin als vorm van samenleving een bepaalde konventionele waarde. Aan het eind van een gesprek wordt mij dan ook dikwijls gevraagd; U insemineert toch niet bij ongehuwden? En die vraag heb ik te respecteren.“

Hoe graag een vrouw een kind wil hebben, staat voorop

Mevrouw Thon Reeskamp, belast met de dagelijkse leiding van de NVSH kliniek in Zwolle, stelt zich geheel anders op. „Wij vinden dat we het recht niet hebben allerlei normen op te leggen aan vrouwen die via kunstmatige inseminatie een kind willen hebben. Als vrouwen via de natuurlijke weg een kind willen krijgen, hoeven zij ook niet aan allerlei normen te voldoen. Bij ons staat de vraag voorop hoe graag een vrouw een kind wil hebben. En in de

regel kun je zeggen dat weinig kinderen zo ontzettend gewenst zijn als de kinderen van vrouwen die zich hebben laten insemineren. En gewenst zijn is een voorwaarde voor een goed leven. De vrouwen die hier komen, – of ze nu getrouwd zijn of niet – ze hebben allemaal lang nagedacht voordat ze de stap namen. Het is tenslotte geen kleinigheid een kind te nemen van een man die je nog nooit hebt gezien en nooit zult zien. De beslissing of er wordt geïnsemineerd of niet ligt dan ook niet uitsluitend bij ons. Die beslissing wordt samen met de aanvrager genomen. Achtennegentig procent van de aanvragen wordt dan ook toegewezen. Een aanvraag wordt wel afgewezen wanneer de aanvraag te eenzijdig is. Als een vrouw uitsluitend een kind wil om haar eigen eenzaamheid te verdrijven dan insemineren wij niet zonder meer. Het is ook wel gebeurd dat een vrouw hier kwam en zei: „Ik ken een heel aardige man. Van hem wil ik wel via kunstmatige inseminatie een kind hebben.“ Zo'n aanvraag wordt dan afgewezen. Wij doen alleen anonieme inseminatie. Maar verder legt de NVSH-kliniek in Zwolle aan de vrouwen geen normen op zoals dr. Kremer dat wel doet. Mevrouw Reeskamp: „Eigenlijk kun je zeggen dat onze kliniek bestaat bij de gratie van Kremer. Sommige vrouwen komen liever direct bij ons dan dat ze naar Kremer gaan met het risico dat de inseminatie niet doorgaat, omdat ze niet aan zijn persoonlijke principe voldoen.“

Tekort aan spermadonors

De meeste inseminatieklinieken kampen met een voortdurend tekort aan spermadonors. „Sperma afstaan is dan ook wel heel wat anders dan bloed afstaan“, ligt mevrouw Reeskamp toe. „De mogelijkheid dat er straks een kind van je rondloopt dat je nooit zult kennen, schrikt een hoop mannen af. De mannen die hier naar de spermabank komen, hebben meestal ook goed over die stap nagedacht. Ze worden donor uit zuiver ideële overwegingen. Het zijn veelal getrouwde mannen die er eerst lang met hun echtgenote over hebben gepraat.

Wij betalen dan ook niet voor het geven van sperma. Sommige klinieken doen dat wel, maar mannen schamen zich er vaak voor dat geld aan te nemen. Wij geven alleen een reiskostenvergoeding.“

Het tekort aan spermadonoren heeft verschillende oorzaken. Ten eerste is het zaad van een groot deel van de donoren na het invriezen niet meer bruikbaar. Daarnaast wordt er na een vijftal zwangerschappen geen gebruik meer gemaakt van de diensten van een donor. Mevrouw Reeskamp: „Een derde reden dat sommige mannen de spermabank gebruiken om uit te vinden of ze vruchtbaar zaad hebben. Deze mannen

komen na één bezoek aan de kliniek dan ook niet meer terug."

Selektienormen

De meeste klinieken werken uitsluitend met donors van onder de vijfenveertig jaar. Daarbij wordt er nauwkeurig op gelet dat een donor geen erfelijke ziekten in de familie heeft. Ook mag een donor geen overdreven uiterlijke kenmerken hebben, zoals een bijzonder grote neus, enorme grote oren of een extreme lengte. Dit om te voorkomen dat een spermadonor „zijn" kind op straat meent te herkennen. De eerder genoemde dr. Kremer houdt er echter nog een hele lijst andere selektienormen op na. Zo werkt de Groningse gynaecoloog niet met donors onder de vijftienvier jaar, omdat volgens hem een zekere geestelijke rijpheid is vereist. Kremer: „Het is mijn ervaring dat jongeren veel meer bij de spermadonatie betrokken zijn, ze voelen zich op de een of andere manier toch vader. Ook zijn ze veelal geïnteresseerd of er inderdaad een kind van hen rondloopt." Oudere, gehuwde donors zijn volgens de heer Kremer minder nieuwsgierig omdat zij al vaak kinderen hebben verwekt.

Betere mens kreëren

Andere selektienormen die dr. Kremer hanteert zijn echter nog veel dubieuzer. Zo mogen alle donors niet homofiel

zijn, geen gevangenisstraf achter de rug hebben en zij moeten liefst een academische opleiding hebben. Het lijkt erop dat Kremer via een (naar zijn normen) beter mens probeert te creëren. Homofielen worden door de Groningse gynaecoloog geweigerd „zolang niet is aangetoond dat homofilie niet erfelijk is". Uit deze woorden blijkt dat voor Kremer homofilie een seksuele geaardheid is, die zo mogelijk moet worden voorkomen. Het weigeren van ex-gedetineerden als sperma-donor is al een even bedenkelijk standpunt. Immers, hiermee verklaart de Groningse gynaecoloog ook de kriminaliteit tot een erfelijke faktor.

Eisen stellen aan intelligentie van donors?

Kremer werkt alleen met „akademische" donors, omdat hij intelligente mensen niet met een minder intelligent kind wil opscheppen. Is het verantwoord om eisen te stellen aan de intelligentie van de donors? Mevrouw Reeskamp: „Ik vind wel dat je een zekere grens naar beneden mag stellen, maar ik vind niet dat je donors op intelligentie mag testen. Onze donors vormen een doorsnee van de maatschappij, met een lichte curve naar boven. Bij de selektie vraag ik mij steeds af of ikzelf een kind van die man zou willen hebben als ik geïnsemineerd zou worden. En als ik zo naar onze donors kijk is er geen een bij

waarvan ik pertinent geen kind zou willen hebben. Maar het eerste criterium voor ons is natuurlijk of het zaad van de donor bruikbaar is."

Vertel ik het mijn kind

„Mamma, waar kom ik vandaan". Het is de vraag die ieder kind op een bepaald moment zal stellen. Met oevervaders en boerenkolen hoeft je allang niet meer aan te komen, dus vertelt mamma hoeveel zij en pappa van elkaar hielden en met elkaar knuffelden. Hoe pappa in mamma ging en hoe één zaadje een eitje vond. Een stuk moeilijker wordt het antwoord wanneer mamma via kunstmatige inseminatie zwanger werd en dat de vader dus onbekend is voor de moeder. Moet je een kind dat vertellen? Een belangrijke vraag voor ouders met een „diepvriesbaby", een „semi-adoptiekind", zoals deze kinderen wel worden genoemd.

Artsen en gynaecologen vinden over het algemeen dat de ouders het óf aan niemand moeten vertellen, óf dat ze het wel tegen hun kind moet zeggen. In ieder geval moet worden voorkomen dat een kind het van iemand anders dan van de ouders hoort.

Mevrouw Reeskamp hierover: „Ik denk dat ik zelf voor openheid tegenover mijn kinderen zou kiezen. Het lijkt me voor een kind niet schadelijk te horen hoe zeer het gewenst was en wat voor stappen de ouders allemaal hebben genomen om het te krijgen. Maar aan de andere kant is er ook wat voor te zeggen het niet te vertellen. Het risico bestaat natuurlijk dat het kind anders gaat aankijken tegen de vader. Terwijl die eigenlijk de echte vader is. Hij heeft tenslotte voor de opvoeding van het kind gezorgd. Ik vind dat belangrijker dan de vraag wie de biologische vader is.

Bij ongehuwde vrouwen en vrouwen met een lesbische relatie lijkt het me in ieder geval verstandig het wel te vertellen. Een kind zal zich op een gegeven moment gaan afvragen wie zijn of haar vader is. En dan moet de moeder kiezen tussen een uitvlucht of de waarheid."

Grapjes die hard aankomen

Bij de „intake"-gesprekken, de gesprekken die de kliniek met de aanstaande moeder of ouders houdt, worden deze er uitvoerig van op de hoogte gesteld wat het betekent om een k.i.-kind te hebben en voorbereid op die speciale omstandigheden. Sommige opmerkingen kunnen bij k.i.-ouders bijvoorbeeld veel harder aankomen dan bij „normale" ouders. Ouders moeten hierop voorbereid zijn. Als een man bijvoorbeeld tegen zijn vrouw zegt: „dat rot-trekje heeft hij van jouw moeder", kan een vrouw denken: „logisch, van jouw moeder kan hij niets hebben." Een grapje als: jouw kind lijkt sprekend op de melkboer, kan bij k.i.-ouders hard aankomen. Biologisch gezien mag het resultaat van kunstmatige inseminatie dan vaststaan (in zeventig procent van de behandelingen leidt donorinseminatie tot een zwangerschap), over de psychische omstandigheden is nog altijd maar weinig bekend.

Vervolg op pag. 21

Thon Reeskamp

De medische wetenschap is nu al zover dat men sommige uiterlijke kenmerken van kinderen kan bepalen. Ook zal het mogelijk worden om innerlijke kenmerken te bepalen. Hoever mag de mens gaan?

Hoe korter uw brief, hoe meer kans op plaatsing. De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten.

Jongerenweekend

In de „Humanist“ van augustus heeft een verslag gestaan van het jongerenweekend afgelopen voorjaar in Helvoirt. De schrijver van het verslag, Bert Boelaars, wekt de indruk als zouden er op het jongerenweekend nagenoeg geen „jongere jongeren“ (16-25-jarigen) komen. De Landelijke Werkgroep Humanistische Jongeren (LWHJ) betreurt dit zeer. Enerzijds daar de LWHJ een andere indruk heeft van het aantal „jongere jongeren“, anderzijds daar door dit verslag juist die jongeren de indruk kunnen krijgen dat jongerenweekends niet zozeer voor hen georganiseerd worden. De LWHJ heeft al signalen ontvangen die dit laatste bevestigen. De sfeer die door Bert Boelaars wordt geschetst, wordt ook niet door alle LWHJ-leden gedeeld. Zij hopen echter dat de lezers van het verslag zich hebben gerealiseerd, dat de sfeertekening in het verslag een persoonlijke is. Leden van de LWHJ vinden het jammer, dat door een verslag in de „Humanist“ een minder positief of zelfs negatief beeld ontstaat van een weekend. Dit kan immers nooit de bedoeling zijn van een verslag in de „Humanist“! De groep van 16-35-jarigen maakt op dit moment ongeveer 12% uit van het ledenbestand van het HV. Zo'n 3 jaar geleden was dit nog ongeveer 10%. Kijkend naar de leeftijdsopbouw van deze groep lijken de 16 tot 25-jarigen weinig vertegenwoordigd in het ledenbestand. Op

de jongerenweekends en andere jongerenactiviteiten lijken de „jongere jongeren“ de laatste tijd meer te komen. Er lijken echter vrij veel niet-HV-leden bij deze groep te zijn. Binnen de LWHJ bestaat de indruk, dat de groep 16-25-jarigen een andere is, dan de groep 25-35-jarigen (HV-lid of niet); dat ook de door beide groepen gewenste activiteiten andere zijn. Het is de bedoeling, dat uiterlijk zomer 1984 er meer zicht is op de „jongere jongeren“. Er wordt dan gedacht aan zaken als soorten activiteiten, kosten van weekends, e.d. Een (ex-)vrijwilligster zal in het kader van haar stage sociale akademie e.e.a. onderzoeken.

De LWHJ hield zich 2 jaar geleden nog vooral bezig met het organiseren van jongerenweekends (2x per jaar) en het uitwisselen van ervaringen m.b.t. gespreksgroepen voor jongeren in gemeenschappen. Sinds 1982 is een verandering in gang gezet teneinde: – meer binding van humanistische jongeren (al dan niet HV-lid) te bewerkstelligen (b.v. jongerenkrant), – de LWHJ minder organisatorisch en meer inhoudelijk bezig te laten zijn (b.v. inhoudelijke discussies in 1984, themaweekends), – meer gespreksgroepen voor jongeren in de gemeenschappen te organiseren door jongeren te helpen e.e.a. te starten. Ook bovengenoemd onderzoek naar „jongere jongeren“ behoorde tot de plannen.

Regina Visscher (Utrecht)

Céline

Met stijgende verontwaardiging heb ik het artikel gelezen van de humanist Holman over Céline. (Humanist sept. '83). Vreemd, de heer Holman vindt Céline een schoff, en anti-semiet, een racist en een walgelijke klootzak; maar Céline is hem toch dierbaar. Jammer dat Hitler niet beter kon schrijven.

Louis Soester (Amstelveen)

Céline II

Wonden van oorlogsmisdaden zijn nog amper geheeld. Nog amper zijn we vergeten, dat opperantisemit Streicher met maat Goebbels en consorten hun vuil gif zo welsprekend in de nazipers van het Derde Rijk konden spuien, dat een heel volk later kon zeggen: „Wir haben es nicht gewusst.“ Ik wens in de „Humanist“ tenminste verschoond te blijven van de aanbidding die ene meneer Holman koestert voor Céline: „Céline . . . is mij zeer dierbaar . . .“ (kolom 5), „want hij schrijft zo prachtig . . . over antisemitisme.“ Hoe observerend koel, hoe redelijk, vol onschuldig laf plezier meneer Holman de fraaie literaire verpakking bekijkt, de inhoud van de boodschap snijdt aan de gevoelskant in mijn humanistische ziel.

G. Becht (Malden)

Bewust Ongeorganiseerde Humanisten

Ook vanuit „mijn positie in dat Humanistisch Verbond“ wil ik gaarne „op de kortste keer een eind maken“ aan een nauwelijks te begrijpen leemte in het stuk van Johan S. Wijne onder bovenstaande titel in No. 8 van „de Humanist“.

a) Er is geen sprake van, dat in „dat Verbond“ bij meerderheid van stemmen wordt vastgesteld, waar je onontkoombaar als principiële humanist vóór of tegen moet zijn.

b) Wij lopen in „dat Verbond“ nooit achter spandoeken en het lidmaatschap brengt ons ook niet tot welke daden en getuigenissen dan ook. Onze daden en getuigenissen brengen ons hoogstens tot het lidmaatschap.

c) Ook als deze opmerkingen in zijn artikel ironisch waren bedoeld, moet voor J. S. W. kennelijk een heel andere „open deur“ nog eens worden ingetrapt, n.l. deze: Als bewuste humanist wordt je niet geboren. Je wordt dat onder invloed van vele factoren. De onbetwistbaar belangrijkste daarvan is het bestaan en de veelvormige activiteit van het Humanistisch Verbond, dat gedurende 35 jaren met een handjevol leden een beslissende invloed heeft gehad op het geestelijk „klimaat“ in Nederland. Zonder dat Verbond zouden zich beslist niet 20% van alle Nederlanders thans humanist noemen. Zij zouden gewoon „niks“ gebleven zijn zoals voorheen en zoals de ongodsdienstigen zich nog steeds noemen in landen waar (nog) geen duidelijke humanistische beweging bestaat.

Churchill vond de democratie „de slechtste van alle regeringsvormen, behalve alle andere.“ Het Humanistisch Verbond is misschien „een organisatie van mensen die vinden, dat je geen organisaties moet oprichten.“ Hetgeen niet wegneemt, dat humanisten, die geen lid zijn van het Verbond of er een bijdrage aan leveren, er, mogelijk vaak onbewust, maar wel duidelijk op parasiteren. Waarvan akte.

E. Gerson Lohman (Blaricum)

Het Humanistisch Verbond roept sollicitanten op voor de functie van

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSMAN/VROUW

te Middelburg

Het betreft een gekombineerde functie van in totaal ± 16 uur per week in:

- het ziekenhuis „Het Gasthuis“;
- het verzorgingstehuis „Buitenrust“, dat beheerd wordt door de Humanistische Stichting „Jacob Roggeveen“.

Werkzaamheden:

- het leveren van bijdragen aan de geestelijke verzorging ten dienste van patiënten en bewoners;
- het werken aan de integratie van de geestelijke verzorging in beide instellingen;
- de bereidheid tot samenwerking met de in het ziekenhuis werkzame pastores en met de humanistisch geestelijk raadsvrouw werkzaam in een ander, eveneens door de „Jacob Roggeveen“ Stichting beheerd verzorgingstehuis te Middelburg.

Gevraagd:

Een afgeronde studie aan het Humanistisch Opleidings Instituut of het binnen afzienbare tijd afronden daarvan.

Salariëring overeenkomstig de gebruikelijke inschalingen.

Sollicitaties binnen 14 dagen te zenden aan het bestuur van de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Nadere informatie wordt gaarne verstrekt door mevrouw M. van der Schaaf, tel.: 02945 - 1661 (huis), of 030 - 318145 (werk).

Wat mensen hierbij ervaren heeft voor mij niets te maken met het dood-zijn, maar met het loslaten van hun ik-gevoel. Wanneer je dat ik-gevoel (ego) – wat alles inhoudt van egoïsme, gekwetst worden, je laten gelden – kunt loslaten, terwijl je toch springlevend rondhuppelt, dan krijg je dezelfde ervaringen. Dan zie je ook de verbondenheid met alles en iedereen en kun je ook via gevoelens met anderen communiceren. Maar wat ook iemand schreef: „Je gevoelens van liefde voor anderen worden niet in dank afgenomen.“ Zij kennen hun eigen gevoelens dikwijls niet en zijn je er niet dankbaar voor dat jij uit medeleven er rekening mee houdt. Ook de ervaring van een licht of mist waarin je opgenomen wordt is hetzelfde. Daaruit trek ik de konklusie dat alles met jezelf te maken heeft en niets bewijst over een leven na de dood, maar wel dat er veel meer is op aarde, dan de mensen bevatten. Dat er een macht is waar ieder deel van is en die je kunt ervaren als je maar terug kunt keren naar je oorspronkelijke natuur. Ook zou hiermee het hele vredesvraagstuk opgelost zijn, want dan krijg je de hemel op aarde.

Maar wat er van dat alles overblijft na de dood blijft een vraag. Ik zie het meer dat je geest blijft voortleven via degenen waar je in je leven mee te maken hebt gehad. Zoals je ook nu met de erfenis van alle voorouders zit en tot deze zieke rationalistische wereld gekomen bent. Ik kan hier niets wetenschappelijks aan toevoegen, alleen eigen ervaringen, tot de bodem en dan het betrekkelijke van alles zien en het grote verband.

Silva Fermont (Terneuzen)

VERVOLG ARTIKEL OVER KUNSTMATIGE INSEMINATIE

De medische wetenschap doet intensief onderzoek naar nieuwe methoden, nieuwe mogelijkheden. Resultaten van zulke onderzoeken hebben ertoe geleid dat kunstmatige inseminatie mogelijk is en wordt toegepast in klinieken. Maar de medische wereld experimenteert verder op dit gebied steeds meer blijkt mogelijk. De vraag rijst: Waar ligt de grens. Hoeveel mag de mens gaan met ingrijpen in de natuur?

De medische wetenschap is nu al zover dat men sommige uiterlijke kenmerken van kinderen kan bepalen. Ook zal het mogelijk worden om innerlijke kenmerken van het kind te bepalen. Mevrouw Reeskamp hierover: „Het is inderdaad mogelijk rekening te houden met uiterlijke kenmerken als de kleur van de ogen en de kleur van het haar van het kind. Ook kunnen ouders vragen om een kind met stijl haar of krulletjes en zelfs het figuur van het kind is al een beetje te bepalen. Ik vind het wel begrijpelijk dat een man en vrouw die allebei blauwe ogen hebben ook graag een kind met blauwe ogen willen hebben.

Als daarom wordt gevraagd gebruiken wij het sperma van een donor met die kleur ogen. Maar we kunnen dat nooit voor 100% garanderen.

Maar de wensen van de aanvragerster beperken zich tot nu toe tot uiterlijke kenmerken. Het is hier nog nooit vorgekomen dat aanvragers persé een muzikaal kind wilden ofzo. Vrouwen die zo graag een kind willen dat ze de stap naar een K.I.-kliniek nemen, vinden dat soort zaken helemaal niet belangrijk. Ik denk ook dat iemand die persé een creatief of muzikaal kind zou willen, door

ons zou worden afgewezen. Theoretisch zou het wel mogelijk zijn rekening te houden met erfelijke karaktereigenschappen of talenten, maar zover willen wij niet gaan. Wij leveren geen kinderen op bestelling.”

Hellend vlak

„Het is een goede zaak dat er voortdurend onderzoek wordt gedaan naar nieuwe mogelijkheden in de medische wetenschap“, meent mevrouw Reeskamp. „Maar we moeten ons wel steeds afvragen: we kunnen het, maar willen we het eigenlijk wel? Ook moeten we ervoor waken dat verschillende wetenschappen niet in elkaar gaan overlopen. Neem bijvoorbeeld Recombinant DNA. Wie weet waar het toe zou leiden als je de resultaten van dergelijke onderzoeken zou gaan combineren met bestaande wetenschappen als kunstmatige inseminatie. Iedere arts en gynaecoloog die zich met kunstmatige inseminatie bezighoudt moet dan ook over een groot verantwoordelijkheidsgevoel beschikken. Wat we bevinden ons op een hellend vlak. Het is zo gemakkelijk om te zeggen: we gaan nog één stapje verder. Maar één stap te ver kan een diep val betekenen.”

Eric de Kluis

NVSH-kliniek Zwolle: tel. 05200-17000.
Verdere informatie om spermadonor te worden: tel. 038-21700.

In Zweden: recht van kind om biologische vader te weten?

Dat kunstmatige inseminatie potentieel een zeer omstreden medische ingreep is met veel ethische vraagtekens, bewijst een bericht uit Zweden. In dit land ligt sinds kort een ontwerp voor een nieuwe wet op tafel. Als deze wet zou worden ingevoerd, zullen kinderen op 18-jarige leeftijd het recht hebben om te weten wie hun biologische vader is, wie dus de spermadonor was waardoor hun moeder zwanger raakte. Ook bevat de ontwerpwet een aanbeveling aan de ouders om al op zo jong mogelijke leeftijd het kind in te lichten over de kunstmatige bevruchting.

Tegen deze voorstellen is inmiddels in Zweden al hevig verzet gerezen. Men vreest dat het aantal spermadonors sterk zal teruglopen, omdat hun anonimiteit niet langer gewaarborgd zal zijn. Volgens de nieuwe wet zouden lesbiennes en alleenstaanden niet in aanmerking komen voor kunstmatige inseminatie.

Sinds 1981 worden de activiteiten t.b.v. vrouwenemancipatie binnen het Humanistisch Verbond onder verantwoordelijkheid van de taakgroep i.o. Vrouwenemancipatie gekoördineerd door een part-time emancipatiewerkster.

Ter stimulering van vrouwenemancipatie is aan het Humanistisch Verbond subsidie toegekend voor een project van drie jaar. Om dit project gestalte te geven en het vrouwenwerk verder uit te werken en te verdiepen willen wij, naast de part-time emancipatiewerkster, overgaan tot het aantrekken van een tijdelijk

PROJEKT-MEDEWERKSTER

werktijd 40%, voor een periode van drie jaar.

De werkzaamheden, welke in overleg met de reeds aanwezige emancipatiewerkster geschieden, zijn:

- inhoudelijke beleidsadviesing aan de taakgroep i.o. d.m.v. op te stellen nota's, discussiestukken, aanbevelingen;
- samenstellen van discussienota's voor landelijke vrouwendagen;
- ondersteuning bij het vanuit de feministische invalshoek opstellen van standpunten.

Functie-eisen:

- universitaire opleiding, met voorkeur voor ervaring met vrouwenstudies;
- bekendheid met de vrouwenbeweging;
- redactionele vaardigheden;
- bereidheid de beginselverklaring van het HV te onderschrijven.

De aanstelling geschiedt konform de subsidie-regelingen, waarbij inschaling plaatsvindt in schaal 28-33 van de CAO-welzijn.

Nadere informatie wordt telefonisch verstrekt door mevrouw M. de Leeuw of mevrouw A. S. G. van der Nat, telefoon (030) 31 81 45.

Schriftelijke sollicitaties binnen 2 weken te richten aan:

Humanistisch Verbond, t.a.v. de personeelsfunktionaris, mevrouw A. S. G. van der Nat, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Waarden en begeleiding centraal op HOI-lustrum

Van 11 tot 15 oktober viert het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI) zijn lustrum in het kader van het 20-jarig bestaan van het instituut én het feit dat het HOI sinds 5 jaar wordt bekostigd door de overheid. Deze blijde gebeurtenissen worden gevierd met een vier dagen durend programma waarin het onderwerp „Waarden en begeleiding” centraal staat.

Twintig jaar geleden werden de eerste fundamentele voor het Humanistisch Opleidingsinstituut gelegd door het instellen van een twee jaar durende spoedkursus voor geestelijke raadslieden. Vervolgens werd in 1964 het HOI formeel opgericht door het Humanistisch Verbond. In 1967 volgde de officiële erkenning als een opleiding voor een tweedegraads onderwijsbevoegdheid voor humanistisch vormingsonderwijs (HVO) en maatschappijleer. (Sinds 1981 is die laatste bevoegdheid overigens weer afgevoerd).

Op 1 januari 1977 volgde een nieuwe mijlpaal voor het HOI: vanaf die datum werd de opleiding door de overheid bekostigd als hogere beroepsopleiding, voor geestelijk werk. Een van de gevolgen van deze bekostiging was dat het aantal studenten uitgroeide van 75 tot 187 in het afgelopen cursusjaar. In 1980 werd de opleiding vierjarig.

Centraal thema bij de viering van het lustrum is dus het onderwerp „Waarden en begeleiding” omdat dit aansluit bij de beroepsidentiteit van de geestelijk werkende. Op 11 oktober opent minister Deetman de lustrumweek van het HOI. Daaraan voorafgaand zal de heer Hagenaars een inleiding houden over de betekenis van het HOI voor de samenleving. Verder is het programma als volgt.

Woensdag 12 oktober om 15.00 uur: De heer Berhneim (Vrije Universiteit Brussel) over „Onderzoekingen naar de kwaliteit van het leven bij kankerpatiënten”.

Om 19.00 uur beantwoordt Pater van Kilsdonk (voormalig studentenpastor te Amsterdam) „Tien vragen aan Pater van Kilsdonk met betrekking tot levensovertuiging en geestelijk werk”.

Donderdag 13 oktober om 15.00 uur praat de heer J. Kruithof (Rijks-Universiteit Gent) over „De waarde van de sociale arbeid” en om 19.00 uur zal mevrouw E. Hoogeveen (humanistisch geestelijk raadvrouw in het Zuiderziekenhuis te Rotterdam en docente aan het HOI) spreken over „Waarden in de praktijk van de geestelijke begeleiding”.

Vrijdag 14 oktober om 11.00 uur: me-

vrouw D. Bakker (docente aan het HOI) over „Waarde(n)vol onderwijs in tijden van economische teruggang”. Om 15.00 uur houdt de heer R. C. Kwant (Rijks Universiteit Utrecht) een betoog over „De relatie onderwijs en levensbeschouwing”.

Voor het bijwonen van de verschillende programma onderdelen, bellen naar 030-312674.

Ontmoetingsgroep

Woensdag 5 okt. om 19.30 uur is in de pastoreskamer van „De Wereld”, Generaal Foulksweg 1, in Wageningen, informatie en kennismaking voor een ontmoetingsgroep. De bijeenkomsten daarna zijn wekelijks, woensdags van 19.30 tot 22.30 uur, tot en met 30 november. Een week-end in Otterlo van 11-13 november maakt deel uit van deze serie.

Voel je je soms rot en weet je niet hoe dat komt? In een groep als deze heb je gelegenheid daar kritisch naar te kijken. Je hoeft geen humanist te zijn om mee te doen. Er is plaats voor maximaal tien deelnemers. Na de informatieavond besluit je definitief of je meedoet of niet.

Opgave tot en met 3 oktober bij E. Nagel, tel. 085-334849 of Thea de Jong (studentenraadvrouw), 085-620124. Totale kosten voor studerende f 45,- voor anderen f 150,-. Begeleiding: Edith Nagel, humanistisch raadvrouw en Pieter Bongaart.

Groepen Amsterdam

De gemeenschap Amsterdam heeft voor het komend najaar een aantrekkelijk programma van gespreks-, praat- en ontmoetingsgroepen, zoals praatgroep dromen, ontmoetingsgroep relatie training en gespreksgroep rolpatronen. Een folder met verdere informatie kan aangevraagd worden bij: Humanistisch Centrum Amsterdam, Reijnier Vinckleskade 64, 1071 SX Amsterdam, tel. 020-763712.

Religieus humanisten

Weinig nieuws van de religieus humanisten de laatste tijd. De zeer succesvolle bijeenkomst vorig jaar in Utrecht heeft nog geen vervolg gekregen. Dit is vooral te wijten aan tijdgebrek. Wel werd in maart nog een gespreksdag gehouden op de School van Wijsbegeerte in Amersfoort. Nadere aankondigingen zullen in de „Humanist” verschijnen.

Zorg dat u niet meetelt

Bij het Humanistisch Verbond is onlangs een folder verschenen vol informatie over de omstreken kerkelijke gezindte op de persoonskaart. (Zie hiervoor ook het verhaal in de „Humanist” van augustus jl.). De folder bevat twee voorgedrukte kaarten die u naar uw gemeente kunt sturen als u de vermelding wil schrappen of wijzigen. Begin oktober is de folder beschikbaar. De folder zal tegen kostprijs (10 à 15 cent per stuk exclusief porto) worden verkocht.

U kunt nu reeds schriftelijk uw bestelling opgeven aan: Humanistisch Verbond, afdeling publiciteit. Postbus 114, 3500 AC Utrecht onder vermelding van „persoonskaart”.

De bijeenkomst van de Beweging van Kritische Humanisten, die in november zou plaatsvinden is uitgesteld tot december. Nadere informatie in de volgende Humanist.

GEMEENSCHAPSNIUWS

Door overmacht was het Jac van den Oort helaas niet mogelijk deze maand de rubriek Gemeenschapsnieuws samen te stellen.

Vredesberaad

Vlak voor het plaatsvinden van de Zutphense vredeskonferentie verscheen de brochure *Humanistische Vredesgedachten in kort bestek*. Chiel Verduijn schreef dit beknopte verhaal op basis van de nota „Op weg naar veilige vrede” en de discussies die daarover zijn gevoerd.

Ook zijn er weer buttons van het Humanistisch Vredesberaad beschikbaar. Zowel de brochure à f 1.50 per stuk als buttons à f 1.25 per stuk. (alles exclusief verzendkosten) kunnen worden besteld bij het Humanistisch Vredesberaad, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Vredeskongferentie in Zutphen stimuleert tot verdere doordenking en aktieve inzet

In het zonnige Zutphen werd op 26, 27 en 28 augustus jongstleden onder auspiciën van de Internationale Humanistische en Ethische Unie (IHEU) een humanistische vredeskongferentie gehouden waaraan door deelnemers uit alle delen van de wereld (maar hoofdzakelijk uit Europa en de Verenigde Staten) werd deelgenomen. Chiel Verduijn was erbij en maakte onderstaand verslag.

Aspekten van de twee kongferentiethe-ma's, te weten „Humanisme en (kern)-bepapening” en „Vredesopvoeding in humanistisch perspektief” werden min of meer door vrijwel alle sprekers belicht. Een van de kernvragen is of vanuit het humanisme een eigen, specifieke zienswijze en taak voortvloeit. Prof. dr. J. Niezing van de Vrije Universiteit Brussel zei hierover in zijn voordracht „Bepapeningsdynamiek – een uitdaging aan het humanisme” onder meer het volgende: „De mensheid heeft, door welke oorzaak ook, de verplichting om snel tot bezinning en tot kreatief handelen te geraken. Is de idee van een verplichting tegenover een genadige godheid een belangrijker stimulan dan de idee van een eigen verantwoordelijkheid? Geen vrijzinnige (*buitenkerkelijke, humanist, CV*) zal dit willen beamen. Maar dan dient men ook konsekwent te zijn en te erkennen dat het humanisme in onze tijd een bijzondere verantwoordelijkheid draagt en dient te dragen. Laten we daarom de realiteit omdraaien: het bewustzijn van de bijzondere periode waarin we ons thans bevinden, kan leiden tot een humanistisch reveil. Niet alleen moeten we niet aarzelen om stelling te nemen tegenover een uitdaging, die in de bepapeningsdynamiek besloten ligt, juist door stelling te nemen dragen we er toe bij om het humanistisch mens- en wereldbeeld duidelijker zichtbaar te maken, diepere inhoud te geven, geloofwaardiger te doen zijn. In die zin dient het humanisme te reageren op de grootste uitdaging die de mensheid ooit gekend heeft.”

De heer P. Deleu van het Instituut voor Kongfliktstudie te Antwerpen had veel waardering voor de kernwapenverklaring (de internationale versie die door het bestuur van de Internationale Humanistische en Ethische Unie is aanvaard), maar vroeg zich gelijkertijd af of dit dokument niet „onderschreven kan worden door elk rechtgeaard mens, ongeacht zijn overtuiging op andere gebieden, uitzondering misschien voor delen van paragraaf 2?” „Zo dat waar is,” vervolgde de heer Deleu, „kan men zich afvragen of de IHEU wel een specifiek herkenbaar en toewijsbaar standpunt ten opzichte van bepapening, nu-

kleaire bepapening en meer speciaal, de nieuwe raketten heeft?”

In de diskussies kwam in het algemeen naar voren dat vanuit het humanisme een eigen bijdrage te leveren valt aan het werken voor vrede en veiligheid en vooral aan het weer onder kontrole krijgen van de zich opwaarts bewegende bepapeningspiraal, een beweging die een eigen leven is gaan leiden. Dit onderwerp werd in een doorwrocht betoog met veel cijfermateriaal door de bekende polemoloog, prof. dr. F. Barnaby uit de doeken gedaan.

Over uitgangspunten in vredesopvoeding sprak dr. J. Kahl, schrijver over ethische vraagstukken in West-Duitsland. Hij wees er onder meer op dat vrede niet het gevolg is van vredesopvoeding, maar van vredespolitiek. Derhalve kan vredesopvoeding politiek noch filosofisch neutraal zijn, maar dient zij het maken van keuzen te stimuleren. Zij dient dan ook niet in de eerste plaats te streven naar vreedzaam individueel gedrag – hoe wenselijk op zichzelf ook – maar naar tot samenwerking bereid zijnde en strijd bare persoonlijk heden. Hierbij dienen gevoelens niet geschuwd te worden, mits zij begeleid worden door de nodige kennis. De geestdrift voor vrede wordt eerder gestimuleerd door de schoonheid van het leven dan door de gruwelikheden van oorlog. De gevolgen van wilskracht en die van begrip zullen elkaar wederzijds dienen te doordringen.

Vredesopvoeding zal volgens dr. Kahl dienen te appelleren aan het maken van keuzen, een aktieve deelname op grond van gevoelens en kennis van zaken. Of om met de woorden van Deleu te spreken, door het stellen van de juiste vragen.

De heer W. van der Schaaf van de Algemene Bond van Onderwijzend Personeel (ABOP) sprak op deze vredeskongferentie over de rol en de taak van onderwijzers en vakvereniging in de ontwikkeling en het geven van vredesopvoe-

ding. Hij begon zijn toespraak met de woorden: „Zolang een meerderheid van mensen vertrouwen heeft in de onberedeneerde handhaving van de status quo, heeft de minderheid een gigantische taak te vervullen.” Zo goed als humanisten ervaren dat hun belangen verwaarloosd of weggedrukt worden, zo weet de vakbeweging zich gekonfronteerd met een overheid die de status quo van sociale ongelijkheid verdedigt en in vele gevallen zelfs bevordert. Beide, HV en vakvereniging, voeren een strijd voor sociale rechtvaardigheid en geestelijke vrijheid. Dit zijn volgens de heer van der Schaaf ook de pijlers waarop duurzame vrede is gebaseerd. Beide inleidingen, alsmede het verhaal van dr. G. Geeraerts over „Sociale verdediging zonder geweld” hadden diepgaande diskussies tot gevolg waarbij vooral de vraag om de hoek kwam kijken of we nog wel tijd hebben om generaties op te voeden tot een positieve vredeshouding.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven dat de voorzitter van het Europese parlement, de heer P. Dankert, de kongferentie opende met er op te wijzen dat het verenigde Europa als model kan staan van hoe het ook kan, hoe moeizaam het proces van Europese eenwording ook moge verlopen. Ook pleitte hij voor een zelfstandige rol van dit verenigde Europa in het kader van vrede en veiligheid. „De Europese gemeenschap is groot en stabiel genoeg om haar inwoners een gerechtvaardigd gevoel van veiligheid te geven en overtuigt hun er van dat wantrouwen niet noodzakelijkerwijs het leidende principe voor politiek behoeft te zijn.”

Ondanks het feit dat enkele vertegenwoordigers van het Algemeen Humanistisch Trefpunt keer op keer met klem van argumenten betoogden dat veiligheid, oorlog en vrede politieke zaken zijn en dat daarom uitspraken en akties niet op de weg van humanistische organisaties liggen, was de overgrote meerderheid van de deelnemers zeer positief over het werken vanuit een humanistisch levensinzicht aan vrede en veiligheid in het algemeen en in het onderwys in het bijzonder.

Uiteraard is er zowel door de inleiders als in de diskussiegroepen veel ter tafel gebracht dat verdere doordenking behoeft, maar ook veel dat stimuleert tot aktieve inzet van vele humanisten. Het ligt dan ook in de bedoeling van het Humanistisch Vredesberaad een in het Nederlands gesteld verslag van de kongferentie te laten verschijnen en daaraan één of meerdere studiedagen te wijden

Chiel Verduijn

Koos & Harrie over vrede

Tikkertje. . . dat speelden wij vroeger ook.
En knokken, en fikkie stoken, en appels jatten bij de groenteboer. . .

Ja en als dan de lantaarnpalen aangingen, moest je naar huis.

Anders zwaaide er wat.

Als je te laat kwam, zaten de anderen al te eten. „Jij krijgt voor straf geen worst,” zei mijn vader dan. Maar ik wist dat-ie hem zoals altijd had verstoppt onder de zuurkool. Alles klopte toen. Zo stel ik me de vrede voor.

Rust slaat altijd om in onrust. Je gaat knokken, je eigen plaats veroveren. Je kunt tenslotte niet je hele leven bij je moeder zuurkool blijven eten.

Ik heb een gelukkige jeugd gehad.

Ach. . . op een gegeven moment kijk je over de rand en dan voelt zelfs het warmste nest aan als een gevangenis. Dan breek je uit. Dat gaat met pijn gepaard. En geweld.

Natuurlijk was er vroeger weleens ruzie, maar om dat nu meteen geweld te noemen.

Om een ommelet te bakken, zul je toch eerst eieren moeten breken. Om een wereld te maken, moet je een wereld vernietigen.

U legt mij teveel nadruk op agressie.

Zie je dat jongetje daar?

Hij huilt.

Hij heeft net een paar klappen gehad en uitgedeeld.

Agressie bestaat en is niet per definitie negatief.

Soms moet je van je afbijten, schelden, soms vallen er klappen.

Zo doorredenerend valt zelfs oorlog te verdedigen.

Sommige oorlogen zijn ook te verdedigen.

Onzin, geweld is geweld.

Ik houd ook niet van oorlog, maar als er oorlog is moet je een kant kiezen.

Ik kies liever de kant van de vredesbeweging.

Omdat er hier geen oorlog is. Maar probeer in Chili maar eens pacifist te blijven.

Maar wat vindt u dan van de vredesbeweging?

De vredesbeweging is in zekere zin een luxe-beweging. Er is geen oorlog tussen oost en west. Er is een dreigende oorlog: een allesvernietigende atoomoorlog, waartegen de vredesbeweging zich verzet. En dat vechten bevalt me wel.

Maar ze vechten toch ook vóór iets, voor de vrede.

En die zullen ze nooit bereiken.

Vrede is volgens u een illusie?

Vrede is een droom. Er moet altijd wat te vechten overblijven. Een mens berust niet. Waar een mens niet is wil hij zijn. En vrede leidt uiteindelijk tot berusting. In die zin is vrede net zo onmenselijk als oorlog.

U loopt zeker niet mee met de vredesmars.

Welzeker.

Dat begrijp ik niet.

Ik droom liever van de vrede dan dat ik de nachtmerrie van de atoomoorlog meemaak.